

ΡΝΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΗΓΗΜΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ - ΜΕΛΕΤΗ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ
ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΓΡΑΦΟΥΝ:

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ
ΝΑΠ. ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΙΟΥ
Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ
ΚΑΙΣ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ
ΝΙΚ. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
Β. ΜΟΣΚΟΒΗΣ
ΔΙΑΛ. ΖΕΥΓΩΛΗ
Α. ΠΗΝΙΑΤΟΓΛΟΥ
ΓΙΑΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΝΔΡ. Κ. ΔΟΥΡΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ
Σ. ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ—ΠΑΠΑΔΑΚΗ
ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛ. ΔΕΛΤ. ΝΕΟΕΛ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ:

Ι. ΜΑΡΙΑ ΠΟΥΛΟΥΡΗ

Τού θύρου, τ' ἀγρίκλημα...

Πολλά θέματα με λίγους ήρωες.

Ἐπίμετρο.

Tædium Vitæ.

Τέλος ρομάντσου. Σπουδές.

Ἐνας δόκιμος στὴ γέφυρα σὲ ὄρα κινδύνου

Εἰσαγωγή στὰ Συμακὰ τραγούδια.

Χαρά.

Ἀπόψεις γύρω στὸ βιβλίο τοῦ Ν. Παπαγιωργίου

Παρατηρήσεις σὲ μιὰ μετάφραση.

Ἐνα ρομάντσο.

Μιὰ νέα συλλογή.

Ἀχμέτ Χασίμ ποιήματα.

Ἐνα ἔργο τῆς Καζαντζάκη.

Ἔργασια: Ἡ. Κορμπέτη — Β. Λαούρδα.

ΡΥΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1932

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠ' ΤΟΝ ΟΙΚΟ Π. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ

ΙΔΡΥΣΕΝ ΟΜΑΔΑ ΝΕΩΝ (4)

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 - ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: { ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ : ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΔΡ. 50
 : ΓΙΑ 6ΜΗΝΕΣ ΔΡ. 30
 : ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ : ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΔΟΛ. 1

ΓΡΑΜΜΑΤΑ: ΣΤΟΝ Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ ΣΤ' ΟΝΟΜΑ ΤΩΝ: Π. Σ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ & Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ

ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ, Τ' ΑΠΙΟΚΛΗΜΑ...

“Τοῦ ὕψους, τ' ἀγιόκλημα ψιλὸ, ψιλὸ φεστόνι
κεντάει, κ' ἰσόμειρα τ' ἀστέρια σιὸ γιαλό...,,—
σὲ γλῶσσα ξένη οἱ στίχοι, τοῦτοι οἱ στίχοι μόνοι
ταῖρι ζητᾶνε ἀπ' τὸ μνημονικὸ μου τὸ θολό.

Πολὺ ἀκριβὸ γιὰ νᾶναι ἀσήμαντο, σὲ ξένη
σάλα, μὲ πολὺ φῶς ἀπάνω μου, πολὺ
γύρω μου πλῆθος,—καλεσμένες, καλεσμένοι,—
ἓνα βιβλίον ἀνέλπιστο, καὶ μιὰ δειλὴ

νειόνη—ἡ δική μου—ἓνα βιβλίον, σ' ἓνα σαλόνι,
ἀνέλπιστο πολὺ γιὰ νᾶναι ἐλληνικὰ
γραμμένο, ὡς τόσο ἐστάθηκε γιὰ μένα ἡ μόνη
μὲς στὰ λαμπρὰ ἢ βοήθεια μου τ' ἀρχοντικά.

Καὶ μέσα ἐκεῖ, καθὼς δίχως σκοπὸ, στήν τύχη,
τὸ φύλλον ἔφερεν φύλλον καὶ κατεβατό,
οἱ εὐκολόσβηστοι αὐτοὶ μ' ἄλλους διαβῆκαν στίχοι,
ποὺ τὴ σειρὰ τους τώρα ἀνόφελα ζητῶ.

“Τοῦ ὕψους, τ' ἀγιόκλημα ψιλὸ, ψιλὸ φεστόνι...,,
Ποιητὴ λησμονημένε, ποίημα ἀπάνω στήν ἀρχή,
—μιὰ ἀγάπη πρὶν τῆς ὥρας της καὶ δῶ,—μιὰ μόνη;
κι' ἀγνώριστη ὁμορφιὰ ποὺ ἐπῆγε μοναχὴ!

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΠΟΛΛΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΜΕ ΛΙΓΟΥΣ ΗΡΩΕΣ

Ἀνέβαινα στὸ Λυκαβητὸ μόνος μου· ἡ ψυχὴ μου ἀναζητοῦσε τὴν ἀπομόνωση, τὴν ἐρημιὰ· ἐξάλλου ἡ συντροφιά μου ἦταν πληχτική. Ἦτανε γιορτή, κι' ἦταν οἱ καμπάνες τοῦ ἁγίου Γιώργη πὸν χτυποῦσαν στὴν κορφή. Ὁ ἥλιος εἶχε βασιλέψει· ἓνα ρόδινο χρῶμα θάμπωνε τὸ μάτι πέρα κατὰ τὴ δύση, πὸν ὅλο ἀδυνατίζε, καὶ σὲ λίγο διαλύθηκε. Τὸ βράδι κοντοζύγωνε.

Εἶμουνα μελαγχολικός, εἶχ' ἀκούσει λίγο προτύτερα κάτι σκληρὰ, ἀσπλαχνα λόγια ἀπὸ πρόσωπε πολυγαλημένο—ἡ ζωὴ ἔχει τὶς ἀπογοητεύσεις της. Ὡ, μονολογοῦσα, θὰ τῆς τὰ συχωροῦσα ὅλα, κι' ἄς μοῦ μίλησε τόσο σκληρὰ, κι' ἄς μοῦ καταξέσκισε τὴν καρδιά μου. Γιατὶ πρέπει νὰ ᾄσαι δυνατὸς γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ τὰ βγάξεις πέρα μὲ τὶς τόσες ἀναποδιές. Νὰ ᾄσαι δυνατὸς καὶ μεγαλόψυχος.

Ἀκοῦστε γιὰ νὰ μπῆτε στὸ θέμα. Λογομαχήσαμε ἀπάνω σὲ κάτι ἀσήμαντα ζητήματα, σὲ μερικὲς κοντὲς γυναικίστικες ἀντιλήψεις. Τούτῃ τῇ φορᾷ ξεσπάθισα ὑπερασπίζοντας τὶς γνώμες μου, θέλησα νὰ φανῶ πὸς εἶμαι κάτι παραπάνω ἀπ' τὸ ἀθλιο γυναικεῖο γένος—ἡ ὥρα ἢ κακὴ μου. Κ' εἶναι χαρὰ Θεοῦ νὰ τὴν ἀκούσει κανεὶς τὴν καημένη τὴ Ντόρα ἴταν θυμώνει. (Χτυπάει μὲ πολὺ γούστο καὶ τὰ τακουνάκια της στὸ πάτωμα). «Οὔφ», μοῦ ᾄπε περιφρονητικά, σὰν καὶ νὰ μὴν εἶμαι κανένα βρωμερὸ ὑποκείμενο, ἓνας ἀλήτης, «σὲ βαρεθήκα καὶ νὰ τὸ ξέρεις». Προσέχετε ἀγαθοὶ μου συνάνθρωποι; Ἡ κυρία μου ἀπλούστατα ἔλεγε πὸς μὲ βαρέθηκε. «Ναί, ναί, μ' ἔσκασες πιὰ, ἀφτὸ μόνον ξέρω νὰ πῶ. Ὁ Θεὸς ἄς μὲ λυπηθεῖ· δὲν μπορῶ νὰ περπατήσω ἓνα βῆμα, νὰ πάρω ἀναπνοή, καὶ μοῦ παρουσιάζονται ὀλοένα στὰ μάτια μου. Ὅλο μπροστά μου σ' ἔχω! Μὰ χριστιανέ μου ρωτᾷς κ' ἐμένα ἂν μ' ἐφχαριστεῖ αὐτὴ ἡ ἀδιάκοπη παρουσία σου; Ἐπαψε ἡ καρδιά μου νὰ χτυπάει γιὰ τὰ μοῦτρα σου· ἄς ἦσουν ἔξυπνος στὴν ἀρχή, πὸν κιτάλιβινες πὸς παθαινόμουνα γιὰ σένα, στὸ ξαναλέω, ἄς εἶχες μυαλὸ νὰ μ' ἔκανες γυναίκα σου. Μόνο πὸν χαριεντιζόσουνα μὲ ὅποια κι' ὅποια ἀπαντοῦσες στὸ διάβα σου, ἔριχνες τὰ μῦθια σου στὴν κάθε μιὰ παξιμάδα καὶ μένα μὲ παρατοῦσες στὴν πάντα. Ὅλο ἀναβολές, πότε τὸνα, πότε τ' ἄλλο, πότε ἡ ἀδιαφορία σου. Ὡ, βέβια, δὲν ἔχω παρὰ νὰ οὐδ' θυμίσω τὴν ἀδιαφορία σου. Δὲν εἶμαι καμμιά ἐξαίρεση, ἄνθρωπος εἶμαι καὶ....καὶ πέταξε ἡ ἀγάπη μου. Καλὸ βράδι».

Λοιπὸν ἡ ἀγάπη της πέταξε ἀλλοῦ, ἢ ἴδια ἦταν πὸν μοῦ τὸ δῆλωνε καθαρί, ἔπρεπε νὰ τὸ πιστεῖται... Ἦταν τόσο σκληρὸ, ἄς εἶναι, ἴσως ὅμως νὰ μὴ μίλαγε μὲ τὴν καρδιά της, νὰ τὸπτε ξεπίτηδες γιὰ νὰ μὲ πειράξει. Σίγουρα πὸς ἦτανε μιὰ κοντοπὸνηρη γυναικίστικη ποικιλία, πφ! ἓνα καροῖτσιο. Ντόρα ἔτσι δὲν εἶναι;

Ἡ Ντόρα ὅμως εἶχε κάνει φτερά. Δὲ μπορούσε νὰ χάνει τὸν καιρὸ της μὲ τὰ μοῦτρα μου. Κι' ἂν εἶμουνα ἀληθινὰ ἄνθρωπος, ἂν εἶχα μιὰ στάλα λογικὴ μέσα μου, ἔπρεπε νὰ ὁμολογοῦσα πὸς εἶχε δίκιο ἢ γυναίκα, τὴν πλημμυροῦσε ἀπὸ παντοῦ τὸ δίκιο. Ἄν ἤθελα νὰ καλοξετάσω τὰ πράγματα μὲ ἀκριβεία, δὲ μὲ εἶχε πεῖ οὔτε κουταβι, οὔτε ἀντρακελο. Δὲν ἐξεστόμισε καμμιά φράση πὸν νὰ προσβάλλει τὴν ἀντρικὴ μου ὑπόσταση. Καὶ βέβαια γιὰ ὅλη τὴ φασαρία ὃ φταίχτης ἦταν ἓνας—ὃ ἑαφτός μου.

Ὁ ἑαφτός μου; Ὅχι, δὲν ἔπρεπε νὰ λέω κι' ἀνοησίες, ὃ ἑαφτός μου ἔδειξε μιὰ στάση ἀφογῆ, ἦταν ἀδύνατο νὰ τοῦ βρεῖ κανεὶς τίποτα τὸ ἐνοχοποιητικό. Λοιπὸν... ἡσυχία κύριοι.

Τοῦτο τὸ περιστατικὸ μ' ἔκανε νὰ μελαχολήσω· μιὰ παραξενιὰ γιὰ κάθει ἀνθρώπινο ἐπινοῦνα νὰ βγατῶνε μέσα μου. Ἀράδα ἄρχισα νὰ διαβαίνω τοὺς δρόμους, δὲν κῦτταγα παρὰ χαμηλὰ στὸ χῶμα κι' ὀλοένα προχωροῦσα μὲ γρηγορώτερη περπατησιά. Καὶ λοιπὸν βγῆκα ἀπ' τὴν πολυκοσμία, δὲχως νὰ τὸ νιώσω ἔφτασα στὰ πεφκάκια—ἂν ἤθελα νὰ δροσιζόμουν λίγο, ἂν ἤθελα νὰ ἴναβα καὶ κανένα κεράκι στὸ εἰκόνημα τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου, δὲν εἶχα παρὰ ν' ἀρχίσω ν' ἀνεβαίνω τὸ βουνό. Χέ, χέ, ὃ ἄνθρωπος πὸν πάει νὰ κολακέψει τὰ θεῖα μ' ἓνα κεράκι τῆς δραχμῆς, τὸ δὲχως ἄλλο γιὰ νὰ τοῦ μεταγυρίσει ἡ κυρία του! Ἐτσι δὲ θὰ μοῦ ποῦνε ἀμέσως πολλοὶ καλοθελητάδες; Φίλοι μου, ἀκοῦστε με καλά, δὲν ἔκανα καμμιά συμφωνία νὰ λατρῆβω τὰ θεῖα ἢ νὰ τὰ μισῶ, πολὺ περισσότερο νὰ δίνω λογαριασμὸ γιὰ τὶς πράξεις μου. Τὸ πολὺ—πολὺ πὸν ἔχω νὰ κάνω, εἶναι νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ πάτε σπιτάκι σας καὶ νὰ μᾶς ἀφίσετε ἡσυχους. Μὴν εἴσαστε γαῖδουρία ἐπιτέλους, γίνετε ἄνθρωποι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα!

Ὅμως γιὰ νὰ κρυβόμαστε; Ὑπάρχουνε στιγμὲς πὸν ἓνας κοτζάμου ἀπιστος, μὲ τοῦ κόσμου τὶς ἀθλιότητες καμωμένες στὸ βίον του, ἓνας κοτζάμου ὕλιστής, νιώθει κάτι νὰ τοῦ φωνάζει σατανικά! Προσκύνα, προσκύνα φουκαρὰ θνητὴ γιὰτι... γιὰτι σὲ τσαλαπατάω. Κι' ἀσυναίσθητα τὸ μέτωπό του χαμηλώνει. Μὴ βρεθεῖ ὅμως ψυχὴ καὶ τοῖς πεῖ τούτους χριστιανούς, ἄς μὴν πέσει τόσο ἔξω. Χί, χί, χριστιανός, ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ! Ἐγὼ σᾶς λέω ἔχει συνείδηση; Τιποτ' ἄλλο, παρ' ἔχτος—ἔχει συνείδηση; Φτάνει καὶ περισέβει. Λοιπὸν οἱ κατηγορίες στὴν πάντα γιὰ τὸ κεράκι τῆς δραχμῆς. Εἶμουνα νεβριασμένος, εἶχα στεναχώρια ἐντονη κι' ἀνέβηκα στὸ βουνό ἀπὸ καθαρὴ ἀνάγκη ν' ἀναπνέψω δροσερὸ κι' ἀνόθευτο ἀεράκι. Σωστὸ ἓνα τέταρτο ἀνέβαινα, τώρα ἔφτασα στὸ ἐκκλησάκι, ἔμεινα γιὰ λίγο ἀκούνητος μπροστὰ στὸ θέαμα τῆς ἀπέραντης πόλης πὸν ἀπλωνότανε στὰ πόδια μου. Μὲ ματιὰ βαθιὰ καὶ νοσταλγικὴ παρακολούθησα πὸν ἀναβαν τὰ πρῶτα φῶτα στὶς διάφορες συνοικίες, ἐνῶ στὸν οὐρανὸ ἀρχίσανε νὰ ξεχωρίζουνε λίγα ἀστέρια. Ἐν' ἀεράκι

σύριζε στ' άφτιά μου αδιάκοπο και μυρωμένο απ' τὸ θυμάρη πὸν φύτρωνε πλούσια περιύγρα.

Προχώρησα νὰ μπῶ στὸ ἐκκλησάκι, ὅταν ἀγναντέβω πεταμένο στὸ χῶμα ἓνα ἄσπρο ἀντικείμενο, κάτι πὸν μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια. Τὸ σήκωσα ἦταν ἓνας φάκελος, ὁ Θεὸς τὸ ξέρει ποιανοῦ ἀφηρημένου τοῦπεσε! "Αχ, καὶ ποιὸς δὲν ἔχει περιέργεια γιὰ ξένες ἔγνοιες—τὸν πῆρα στὰ χέρια μου μ' ἀληθινὴ ἐκφραση χαρᾶς. "Ἦταν ἀνοιχτός, διχῶς λέξη ἀπόζω, ἓνα γράμμα βρισκόταν μέσα, καθαρογραμμένο, μεριὲς μεριὲς σκισμένο· ἔγραφε κάποιος ἀγνωστος· ἓνα κομμάτι χαρτιοῦ εἶχε ἀποσκιστεῖ, ἔλειπε ἡ ἀρχή. Δὲ δυσκολεύτηκα νὰ διαβάσω μὲ τὴ βνήθεια λίγου φῶς ποῦβγαίνει ἀπ' τὸ ξωκλήσι: (...Τὰ μαθα ὅλα τόσο ξαρνικά! "Ενας ἀνθρώπος ἦρθε καὶ μοῦ τὸ πε, ἓνας φίλος μας κοινός—τὰ μαθες; Παντρέβεται ἡ....—" Ἄν ἤξερε τὸ κακὸ πὸν μοῦ ἔκανε μ' ἀπὸ τὸ νέο ὁ κοινός μας φίλος.... Τὸ συλλογίζομαι ὥρες—ὥρες, πὸ ἤσυχά ὅμως, καὶ βρισκω νὰ μὴ μοῦ εἶναι τόσο θανάσιμο χτύπημα ὅσο τὸ φαντάστηκα στὴν ἀρχή. "Ἀλίμονο, τὰ περνάει ὅλα κανεὶς ἐκεῖ πὸν δὲν τὸ ἐλπίζει, εἴμαστε τόσο βράχοι σὲ ἀντοχή. "Ἀκουσέ με, εἶν' ἡ πρώτη φορὰ πὸν σοῦ γράφω καὶ πρέπει νὰ πάρεις ὄρκο, θὰ τὸ διαβάσεις τὸ γράμμα καὶ θὰ τὸ σκίσεις, ὄχι, νὰ τὸ κάψεις καλύτερα. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τὸ διαβάσουνε μάτια ξένα, γιὰ ὅλον τὸν κόσμον δὲν πρέπει νὰ ζήσει· τώρα εἶσαι γυναῖκα ἄλλουνοῦ, ἀπτόξ ὁ ἄλλος θὰ ἔχει τὰ μάτια του τέσσερα γύρω στὸ θησαυρὸ του. Ποτέ δὲ φανταζόμουνα πὸς θὰ ὀρχότανε γιὰ τέτοια τραγικὴ ἐποχὴ πὸν θὰ σ' ἀποχοῦσε ἄλλος. Εἶμουνα τόσο βέβαιος πὸς πλάστηκες γιὰ ν' ἀνίχνεις μόνο σὲ μένα. "Αχ, γενιόυνται ἀνθρώποι παθολογικὰ ἀρωστημένοι, ἀνθρώποι μὲ παράξενα ὄνειροπολήματα, πὸν ἡ φαντασία τους πλάθει θεότρελα ὄνειρα, τόσο ἀπραγματοποίητα, τόσο φοιχτὰ ἀπραγματοποιήτα! Εἶν' οἱ πὸν δυστυχημένοι ἀπ' ὅλους ἀπτοί, ἡ ζωὴ τους περνάει ἀνάμεσα σὲ μίβρα ὑπόγεια ἀπελπισίας· ποτέ δὲν γνωρίζανε τὴν ἐφτυχία. Νά, ἓνας ἀπαρτοῦς τοὺς τύπους εἶμαι κι' ἐγώ, ἓνας δειλός, μὲ φανταχτερά ὄνειρατά μέσα μου. Τώρα ἀπαβδισμένος, ἀπελπισμένος γιὰ ὅτι ἐπλάσα μὲ τὴ φαντασία μου, ἀναθυμάμαι τις λιγοστὲς φορὲς πὸν ἡ μοῖρα μᾶς ἔπιξε τοὺς δρόμους μας. Ξεχωρίζω μιά εἰκόνα λατρευτῆ, κάποια βραδιὰ ἀποκορηᾶς πὸν ἀνταμωθήκαμε σ' ἓνα σαλόνι. "Ἦξερα πὸς θὰ σὲ βρισκα στὸ χορὸ, λοιπὸν κι' ἐγὼ πῆγα καὶ μέθυσα κι' ἦρθα στὸ σαλόνι. Τότε κεινὴ τὴ βραδιὰ, τὸ χα ἀποφασισμένο, θὰ σοῦ ἔλεγα τὸ μυστικό. Εἶμουνα βουτηγμένος στὴν τρελὴ ἐφθυμία καὶ τὰ βλεπα ὅλα νὰ μοῦ χαμογελοῦν... "Ἐξανα τοῦ κόσμον τ' ἀστεία, πῆρα μιά ζωηράδα ἀφταστη καὶ ναί! χορέψαμε μαζί, σὲ τύλιξα μὲς στὰ χέρια μου μ' ἓναν ἱλιγγο λατρείας, μ' ἓναν ἱλιγγο παραφορᾶς. "Ἐνωθα τὴ ζεστασιά σου νὰ μὲ πυρώνει, ἡ ἀναπνοὺλα σου ἔβγαίνει μυρωμένη καὶ μὲ χάδεβε, χόρεβα μαγνητισμένος ἀπ' τις σπίθες τῶν ματιῶν σου. Εἶσουνα

τόσο ὁμορφη, τόσο ἀνέκφραστα ὁμορφη. Καὶ δὲ σοῦ μίλησα πάλι γι' ἀγάπη, δὲν εἶχα λογικὸ τις ὥρες ἐκείνες, δὲν μπόρεσα νὰ σοῦ ξεσκεπάσω τὴν καρδιά μου. Μετανιώνω τόσο πὸν φέρθηκα πάλι σὰν παιδί καὶ δὲ σοῦ ξεμολογήθηκα μὲ λόγια παρὰ μόνο μὲ ματιές. Γιατὶ βέβαια δὲ σοῦ ἔπα τίποτα, εἶμουνα καὶ μὲς στὸ μεθύσι μου δειλός. "Ω, ἓνα τριαντάφυλλο πὸν τὸ φοροῦσες στὸ ντόμινο σου καὶ τὸ κλεψα κρυφά, πόσα δάκρυα τὸ μούσκεψαν σὰ βρέθηκα ἀργότερα στὴ μοναχικὴ κάμαρά μου! "Ἐτσι εἶναι σὰ δὲ μιλήσεις τὴν ὥρα πὸν πρέπει, πάει χάθηκε ἡ ἐφκαιρία, εἶνε ἀργά πιά. Κ' ἐμεῖς εἶχαμε τυλιχτεῖ μὲς στὴ φιλία, στὴν ἀπλὴ φιλία, μᾶς ἦταν τόσο δύσκολο νὰ μιλήσουμε γιὰ ἔρωτα. Καὶ νὰ τώρα πὸν μοιραῖα, θὰ κοποῦν ὅλα μεταξύ μας. Δὲν εἶνε λυτηρό; Σὲ ρωτάω—στὴ ζωὴ σου, στὰ χρόνια πὸν σὲ περιμένουν τῆς εὐτυχίας, δὲν θὰ ἔχεις ἀμυδρά στὴ θύμησή σου τὸ ἀσήμαντο πέρασμά μου ἀπ' τὸ δρόμο σου; "Ο Θεὸς τὸ ξέρει, ὅμως ὡς ἐκεῖ φτάνει ἡ λατρεία μου, πὸν, ἂν καὶ προτιμοῦσα ἐκατὸ φορὲς νὰ μὴ γινόταν ἀπὸ πὸν ἐτοιμάζεται νὰ γίνει, τώρα, πὸν ἔναι πιά τελειωμένο, παρακαλῶ νὰ ἐφτυχήσεις. "Ὀλη σου τὴ ζωὴ ζῆσε τὴν χαρούμενη, βουτηγμένη στὴ χαρά. Καὶ μιά χάρη πὸν λογάριζα ἀπὸ καιρὸ νὰ σοῦ τὴν ζητήσω, τώρα εἶν' ἀργά, μὰ σοῦ τὴν γράφω, σοῦ τὴν γράφω κι' αὐτὴ. Νά, ἔλεγα σὸν ἀποφασίζοταν ὀριστικὰ νὰ μ' ἄφινες νὰ σ' ἔβλεπα γιὰ στερον; φορὰ, μὰ στιγμὴ, ἓνα βράδι, ἔτσι ἑφτερη ὅπως θάσουν ἀκόμα, ὄχι δεμένη μ' ἄλλον, ἓνα παιδί, ἓν' ἀγνὸ παιδί, νὰ σὲ δῶ νὰ σὲ κυττάξω βαθιὰ στὴς κόρες τῶν ματιῶν σου, νὰ προσπαθήσω νὰ πάρω τὴν ἀγνότητά σου ἀπὸ τὴν κατέχω πιά στὸ εἶναι μου γιὰ ὅσο ζήσω. "Ὅμως τώρα δὲν πρέπει νὰ συλλογιέμαι τέτοια σκέδια, δὲν εἶνε σωστὸ νὰ πλάθω ἄλλα ὄνειρα. Θεέ μου, ἂς ἤξερα, δὲν ἔβαλες ποτέ ιδέα γιὰ μένα; Δὲ μὲ πρόσεξες διόλου; "Ὀχι, μὲ συμπαθοῦσες κι' ἐσύ, μὰ ἦταν κάτι ἀβέβαιο, ζοῦσες στὴν ἀμφιβολία, ἔγλεπες τὴν ἀδιαφορία μου, καὶ θὰ ἔλεγε πὸς ἴσως νὰ γελιάστηκες. "Ἄν πάλι γελιάστηκα ἐγώ; "Ἄν οὔτε μιά φορὰ δὲ μὲ συλλογίστηκες; Καὶ νὰ πιστεβες πόσο βαθιὰ σ' ἀγάπησα! Κι' ὄχι ἀπ' τὴν ἀρχή, μπᾶ, εἶχε περάσει τόσος καιρὸς ἀπ' τὴ γνωριμία μας χωρὶς νὰ στ' ἀποζητάω.

Κι' ἀπότομα βρέθηκα πνιμένος ἀπὸ ἔρωτα, ἔρωτα βαθύ, ἐπικίνδυνο, ριζωμένο γερά μέσα μου. "Ἐβγαίνα στοὺς δρόμους, γύριζα δῶ, γύριζα ἐκεῖ, ἔβλεπα τόσα πρόσωπα, τόσες γυναῖκες, μὰ τίποτα· μέσα σ' ὅλα τὰ πρόσωπα, σ' ὅλες τις γυναῖκες πλανιόσουνα ἐσύ, ἐσύ, ἐσύ! "Ὀνειροπολοῦσα σκηνές θεότρελες μαζί σου, παρακαλοῦσα τὴν τύχη νὰ σὲ φέρνει συχνὰ στὸ διάβα μου, μὰ ἦταν φαινεταί τόσο ὑψηλὸ ὅτι ζητοῦσα, δὲ σ' ἔβλεπα παρὰ λιγοστὲς φορὲς. Ξημέρωναν μέρες πὸν ἡ ἀπελπισία βογγοῦσε μέσα μου, στὰ μάτια μου ἦταν ὀλοφάνεση ἡ αἰπνία τῆς νύχτας, τὸ λογικὸ μου σάλεβε—καὶ στὸ λέω, χιλιάδες φορὲς θὰ μὲ λυπόσουν ἂν μάντεβες τὰ χάλια πὸν βρισκό-

μουνα. Και να πού τέλειωσαν όλα, τὸ φαντάζεται κανείς; τέλειωσαν καὶ τὰ δνειροπολήματά μου. Μιὰ ἡδονή πού ᾔχα νὰ συλλογίζομαι πὼς μπορούσε κάποια μέρα ν' ἀνταμώσουν οἱ δρόμοι μας, ἔσβησε, δὲν πρέπει νὰ τὴν αἰσθάνομαι, δὲν εἶναι λογικὸ νὰ τὴν αἰσθάνομαι. Καὶ τί νὰ γίνω τώρα; Ἔχω τόσους πόνους μέσα μου, τόση ἀπελπισία φωλιασμένη στὰ σωθικά μου... Λοιπὸν τὸ σκέφτηκα καλά, πολὺ καλά ἀφτό, τὸ τί θὰ γίνω δηλαδὴ. Σκέφτηκα... Ἐδῶ σταματοῦσε τὸ γράμμα. Τὸ τί ἀποφάσισε ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος ἀνθρώπος νὰ κάνει, δὲ θὰ τὸ μάθαινε κανείς.

Εἶχα βαθιὰ συγκινηθεῖ ἀπὸ ὅ,τι διάβασα. Ὡ, ἂν μοῦ παρουσιαζόταν ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος, ἂν στεκόταν ἔφκολο νὰ μοῦ δινόταν γιὰ λίγο ἢ θεϊκὴ ἔξουσία, μ' ἀκοῦτε καλά κύριοι; Θὰ τοῦ χάριζα ὅλα τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς, ὅ,τι ἐπόθησε, ὅ,τι ἀγάπησε, θὰ τὸν ἔκανα ἀθάνατο, θὰ τὸν ἀγίαζα σὰς λέω! Ἐμαρτύρησε στὴ ζωὴ του κ' ἔπρεπε τὸ δίχως ἄλλο ν' ἀνταμοιωτῆ γενναῖα. Μὰ πὸν νά ᾔχε τρυπώσει; Πουθενά δὲ φαινόταν, χάθηκε, ξαφανίστηκε ὅτὰ ὑπόγεια τῆς δυστυχίας νεκρὸς ἢ ζωντανός. Ναι, ἴσως καὶ νὰ σκοτώθηκε, οἱ ἄγγελοι ἄς πάρουν τὴν ψυχὴ του.

Ἔσκησα σὲ πολλὰ μικρὰ κομμάτια τὸ γράμμα, προχώρησα λίγο κ' ἀνακάλυψα ἔκθαμπος πὼς εἶχε νυχτώσει καλά. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἔχασα καὶ τὴ λιγοστή μου διάθεση: εἴμαστε τόσο ἐβραίσθητοι πολλὲς φορές, ἢ παραμικρὴ δίπλα μας δυστυχία μᾶς ποτίζει θλίψη.

Μπῆκα στὸ ἐκκλησάκι. Δυὸ λαμπάδες στὸ βῆθος θὰ ἔταν ἀναμμένες ἀπὸ τὸ πρωτὶ, τὸ κερί εἶχε λυώσει ὡς τὶς ἀσημένιες θήκες. Δεξιά σὲ μιὰ εἰκόνα κάποιος εἶχε ἀφίσει ἕνα ματσάκι μενεξέδες· ἐρχόταν ἀδύνατο ὡς τὴ θέση μου τὸ φτωχὸ ἄρωμά τους. Τὰ βήματά μου ἠχοῦσαν στὰ πλακίκια παραδόξα, οἱ ἀρχαῖες εἰκονογραφίες φαινότουσαν μέσα σὲ λιγοστὸ μυστήριον τυλιμένες—ὅλα ἐκεῖ μέσα τὰ ἄγια πρόσωπα μοῦ ῥιχναν σοβαρὲς ματιὲς ἀπάνω μου, ματιὲς δίχως συμπάθεια, διαπεραστικές. Περιεργάστηκα ἕνα γύρω τ' ἀντικείμενα, ἄναψα τὸ φανὸ μου καὶ κνττοῦσα ὡς τὶς σκοτεινότερες γωνίες. Στὴν πλάνα ἐνοῦ παλιοῦ παραθυριοῦ, ὅπως ἔριζα τὸ φῶς τοῦ φανοῦ, διάκρινα κάτι γραμμένο μὲ μολύβι πὸν ἢ σκόνη πεσμένη σ' ὅλη τὴν πλάνα δὲν ἄφρινε νὰ διαβαστεῖ. Φύσηξα δυνατά, μιὰ δυὸ φορές, τὸ μέρος καθάρισε, παρουσιάστηκαν στὰ μάτια μου καθαρὰ, φρέσκα—φρέσκα, τὰ παρακάτω: «Εἴμαστε οἱ δυὸ μας, οἱ δυὸ μας μὲς στὴ σιωπή. Δὲν ἀκούγονται παρὰ οἱ ἀνάσες μας, δὲ θὰ χωριστοῦν ποτὲ οἱ ἀνάσες μας. Φανή, Γιώργος—1925.

Ἔμεινα πολλὴ ὥρα καὶ διάβασα συνέχεια ἀφτὰ τὰ λόγια, ἔνωθα ὀλόγυρά μου τὶς δυὸ ἐκείνες ἄγνωστες ἀνάσες, κύτταξα ἔδῶ—ἐκεῖ μὴν τυχὸν κ' ἦταν κορυμμένες πουθενά. Γιὰ σκεφεῖτε παρακαλῶ: οἱ φράσεις εἶχανε γραφτεῖ δῶ καὶ τόσα χρόνια· ἐκεῖνοι πὸν μὲ καρδιοχτύπι τὶς ἔγραψαν, κύριος οἶδε ἂν βρισκόntonταν τώρα μαζί,—

ὅμως οἱ τρεμουλιασμένες ἀφτὲς σειρές, ἀπομεινάρια, τόσο μακρυνῆς ἐποχῆς, ζούσανε ὀλοένα ἀπειραχτες, στὴν ἴδια ἀρχική τους θέση χαραμμένες γιὰ πείσμα τοῦ Χρόνου καὶ τῆς Μοίρας, νερόνοντας μιὰ παλῆ στιγμὴ ἐφτυχίας. Ἄχ, εἶναι τόσο γνώριμο σὲ μᾶς, ὅλα φέβγουν, ὅλα ξεχνιοῦνται στὴ λήθη τοῦ καιροῦ καὶ μένουν μονάχα λίγα σημάδια ἀπ' ὅ,τι ζήσαμε, ἀπ' ὅ,τι ἀγαπήσαμε, μένουνε γιὰ νὰ μᾶς πικραίνουν μὲ τὴν τυραννικὴ θεωρία τους.

Χάραξα μὲ τὸ μολύβι μου πὸν κάτω: «Εἶμαι ὀλομόναχος, ἢ Ντόρα εἶναι μακριὰ μου. Δὲν ξέρω τί νὰ νοσταλγήσω, δὲν ξέρω τί νὰ παρακαλέσω. Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι πὼς θὰ περάσω τὴ ζωὴ χωρὶς τὴν ἀνάσα της—ναί, Ντόρα, θὰ ζήσω πάντα μόνος. Εἶχε μάτια κατὰμαβρα μὲ βλεφαρίδες μακριές, καὶ μιὰ ἐλίτσα πλάι στὴ μύτη. Διαβάτη, προσκνητή, σὰν τύχει κ' ἀπαντήσεις ἕνα τέτοιο πλάσμα χαιρέτησέ το, δώστου τοὺς χαιρετισμούς μου, παρακάλεσε γιὰ τὴν ἐφτυχία του. Εἶχε τρυφερὴ καρδιά. Ν.Π.» Ὁ,τι ἔβαλα τὰ δυὸ τελευταῖα ψηφία, κάποιος κρότος μ' ἔκανε νὰ γυρίσω ἀπότομα πρὸς τὰ πίσω. Πῆρε τὸ μάτι μου τὸ πορτάκι, κλεισμένο δὲν ἦταν παρὰ λίγες στιγμὲς πὸν μπῆκα καὶ τόχα ἀφίσει ἀνοιχτό. Ἔ; κάποιος ἔπρεπε νὰ ἔτανε λοιπὸν πὸν τὸ ἔσπρωξε γιὰ νὰ κλείσει. Ἐνας φόβος ἀδικαιολόγητος λίγο κυκλοφόρησε μέσα μου. Στάθηκα ἐκεῖ πὸν εἶχα βρεθεῖ χωρὶς νὰ κουνιέμαι, ὁ φόβος ὀλοένα μοῦ περίσβεβε κάμποσοι γλήγοροι καὶ δυνατοὶ χτύποι ἄρχισαν ἀριστερὰ στὸ στήθος μου. Πέντε λεπτὰ πέρασαν ἔτσι, περιμένοντας κάτι ν' ἀκούσω πὸν νὰ μὲ φωτίσει καὶ νὰ ἡσυχάσω. Ἐκανα πολλὲς ὑποθέσεις γιὰ τὸ λόγο πὸν μπορούσε νὰ κλείσει τὸ πορτάκι, ἐν' ἀσήμαντο ἐκεῖ σανίδι, παλιὸ καὶ μισοσκασμένο. Τάχα λοιπὸν ἀμάτησα μὲ τὸ νὰ γράψω λόγια ἀπ' τὴ ζωὴ μου στὸν ἑρὸ αὐτὸ οἶκο; Μιὰ ἀνατριχίλα μὲ πρέχυνε στὴ σκέψη πὼς εἶμαι μόνος, δίχως ὄπλο, καὶ πὼς ἴσως νά ἔταν κάποιος ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησιά. Κι' ὄρησιμένα ὄπιος καὶ νάτανε δὲ θὰ ᾔχε ἀγαθὲς διαθέσεις, τὸ δίχως ἄλλο θὰ ἔταν κανεὶς κακοποιός, κανεὶς ἀντεροβγάλτης.

Ἀποφάσισα καὶ μίλησα: «ποῖος εἶναι;...» Μοῦ φάνηκε πὼς ἔδωσα στὴ φωνή μου ἕνα τόνο ἀρχετὰ ἐπιταχτικό. «...εἶναι» ἀκούστηκε μιὰ χαμηλὴ ἠχὸ ἀπ' τὴν ἑρὴ πύλη. Χοῦμ, δὲ βρισκόμορον καὶ τόσο στὰ γίγουρα, ὀρίστε με μένα περικυκλωμένο ἀπὸ συμμορία ὡς τὰ δόντια ὀπλισμένη, πὸν θὰ ἔπρεπε νὰ διανυχερέσω στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ἂν ἤθελα νὰ διατηρήσω τὴν ἀνθρώπινή μου φυσιογνωμία. Ἄ, δὲν ἤθελα νὰ τεμαχιστῶ μὲ τὸ στανιό. Ἐριξα μιὰ ἱκετευτικὴ ματιὰ στὸν ἅγιο Ἰσίδωρο—ἂ, μπά, ἔμμενε ὁ ἴδιος, ἀτάραχος, μὲς στὰ κάτασπρά του γένεια, μὲ κύτταζε μὲ τ' ἀλύγιστό του βλέμα, δὲν ἔδειχνε τὸ παραμικρὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὸν κίνδυνο πὸν μὲ ἀπειλοῦσε.

Κάτι ἄκουσα πάλι μὲς στὴ βαθιὰ ἡσυχία, κάποιος ἔξυνε τὴν πόρτα. Μιὰ δέφετρη ἀνατριχίλα διέτρεξε τὸ δέσμα μου. Χά, χά, χαμο-

γελᾶτε, ἔ; εἶστε τόσο σιγουρευμένοι στὴν πολυθρόνα σας ἔσεως, μὰ σὰς ἤθελα στὴ θέση μου, μάλιστα, νὰ ἴβλεπα τὴ σπυδαία σας ψυχραιμία. Τὶ δηλαδὴ; Μποροῦσε νὰ μὴν εἶμουνα βέβαιος; Κάπιος ἦταν ἐκεῖ, ἓνα βῆμα μακριὰ ἀπ' τὴν πόρτα, κι' ἀφτὸς ὁ κάπιος δὲν ἔμενε σ' ἐκεῖνη τὴ θέση τέτια ὥρα παρὰ μονάχα γιὰ τὸ ἄτομό μου. Ἰσως νὰ μ' εἶχανε δεῖ σὰν ἀνέβαινα τὸ βουνό, τὸ παρουσιαστικό μου νὰ τοὺς ξεγέλασε, νὰ περάστηκα γιὰ ἑκατομμυριοῦχος, ναί, γιὰ ἐφοπλιστής. Ἦταν τρομερό, κινδύνεβε ἡ ζωὴ μου. Ἐβαλα τ' αὐτὶ στὴν πόρτα, προσπάθησα ν' ἀφουγκραστῶ καθαρὰ τί γινόταν ἀπ' ἔξω. Τίποτα. Καὶ ἡ ὥρα περνοῦσε. Μιὰ ἡσυχία βασιλεβε περιγυρα. Ὅπου οἱ λαμπάδες λυῶσαν ὀλότελα, τὸ φῶς εἶχε χαθεῖ, σκοτείνιασε ὡς μέσα στὰ σωθικά μου. Ἐπνιξα μιὰ κραβγὴ τρόμου στὰ χεῖλια μου—ἀκούστηκε κάπιο καινούργιο τρίξιμο, ἓνα—δύο γραντζουνίσματα νεβρικά. Ἐ, ἦτανε φανερό: σίγουρα κανένας ἀντεροβγάλτης ἦταν. Εἶχα ξεθεωθεῖ. «Ἄ θὰ μιλήσης· πὸς εἶσαι;» ἄκουσα μιὰ φωνὴ ξωπίσω μου πὺ μ' ἔκανε νὰ γυρίσω νὰ κτυτάξω τὸ σκοτάδι μ' ὀρθάνοιχτα μάτια. Μπᾶ, σὲ καλό μου, ἦτανε ξανὰ ἡ παλαβὴ ἀφτὴ ἡχώ, πὺ μὲ ὅλους εἶχε πάρε—δῶσε, μὲ τρώμαξε τώρα κι' ἡ ἀφεντιά της.

Ξαφνικὰ παίγνω κουράγιο, μοῦ δόθηκε ὄλ' ἡ δύναμη τοῦ κόσμου, δίνω μιὰ κι' ἀνοίγω διάπλατα τὴν πόρτα.

Ἐνιωσα τότε πὸς εἶχε σηκωθεῖ ἄνεμος, μιὰ δυνατὴ δροσιὰ μοῦ χτύπησε τὸ πρόσωπο. Ἦταν τόσο σκοτεινὰ, δὲν διέκρινα τίποτ' ἄλλο, παρ' ἔχτὸς, στὸ βάθος χαμηλά, τὶς ἀτέλειωτες σειρὲς τῶν φωτισμένων δρομῶν. Μιὰ κουκουβάγια ζοῦσε μόνο κάπου ἐκεῖ σιμά. Μὲ περιμένουν πὺ πέρα, ἡ κουκουβάγια ἀφτὴ εἶναι μιὰ ψέφτικη κουκουβάγια, ἀπλοῦστατα εἶναι τὸ μήνυμα, τὸ σύνθημα τῆς συμμορίας πὸς ὁ λαγὸς βγῆκε ἀπ' τὸν κρυψῶνα του. Ἄς εἶναι, ὀλοένα μονολογοῦσα, δείχνουνται ἀροκετὰ ἐνοχλητικοί, ὄχι τζέντλεμαν στὴ δουλιὰ τους, μποροῦσαν ν' ἀφιναν κατὰ μέρος ἐποῦτες ἔδῶ τὶς τζιριτζάντζουλες, νὰ φταναν ἀμέσως στὸ ψητό. Τὸ πορτοφόλι μου; Μὰ τί λέτε καλοῖ μου ἐν Χριστῷ ἀδελφοί; Εἶμαι οἰκογενειάρχης ἀνθρώπος, ζοῦν ἀπὸ τὴν τσέπη μου κάπου ἐφτὰ—ὄχτῶ θηλυκὰ στόματα, εἶναι δυνατό; Εἶναι δυνατό ἰπότες μου, ὀρίστε το.

Ἐτσι, βρε ἀδερφέ, κουβέντα μὲ κουβέντα, τί κέρδιζαν μὲ ἀφτὴ τὴν τυραννία πὺ μοῦ ἔδειχναν; Στὸ κάτω—κάτω εἶχα καὶ λίγη γαζέτα ἀπάνω μου, ναί, κάτι δραχμοδίφραγκα ἐκεῖ, ὅσο γι' ἀφτὰ, τοὺς ἔδινα τὸ λόγο μου, ἦτανε δικὰ τους. Μπᾶ, μπᾶ, τί λόγος, ὄχι φχαριστίες, σὲ καλὴ μεριά. Ὅμως νὰ μὴ μὲ ἀγορίεβαν περισσότερο, γιὰτὶ σὰν τυχὸν κι' ἀγορίεβα.. Ἐριξα ὀλοῦθε, ὡς καὶ στὸν οὐρανὸ τὸν πιτσιλισμένον ἀπὸ ἄστρα, μιὰ ματιὰ ἀποναρκωμένη, ἐλεεινὴ, δίχως στάλα ἀνθρωπισμοῦ. Πφ, τὰ χάλια μου, ἀφτὴ ἦταν ἡ ἀγοριάδα μου.

Ὅπου φανερώθηκε στὰ πόδια μου ἓνας σκύλος, ἦρθε καὶ στά-

θηζε διπλα μου, ἀιστανόμουνα τὴν οὐρά του νὰ χτυπιέται ἀπάνω μου χαρούμενα. Χιμήλωνε τὸ γεφάλι ὡς τὴ γῆ, ὕστερα τὸ ξαναστούλωνε ψηλό, ἔκανε σὰν παλαβὸ πὺ μὲ ἀνακάλυψε.

... Ὡ, τὸν ἀνθρώπο, τὸν φτωχό, τὸν ἀσήμαντο, πὸς τότε λυπήθηκα τότε. Ἐνα τοσοδοῦλι περιστατικό ἓνα πέρασμα σκύλου μοναχὰ καὶ μιὰς δεκάρας σήκωμα ἀγέρα πὺ νὰ σφαλῖσει τὴν πόρτα, φτάνει γιὰ νὰ τὸν ἐκμηδενίσει, κύριοι νὰ τοῦ στραγγίσει κάθε λογικὴ σκέψη. Ἄχ, κρατήθηκα μ' ἓνα πενιχρὸ κριτς—κριτς, ἐγὼ πὺ πρωτοστάτησα σὲ στάσεις, πὺμαι ἓνας κ' ἓνας γιὰ καβγά. Ἐκανα τόσους συλλογισμούς γιὰ τὴν αἰτία πὺκλεισε τὸ πορτάκι κι' ὕστερα τὸ γραντζοῦνισε· ὄμως νὰ σκεφτῶ τὸν ἄνεμο καὶ τὸ σκύλο τοῦ φύλακα στάθηκε ἀδύνατο. Χέ, χέ, ἓνας πελώριος ἐκεῖ σκύλος πὺ μυρίστηκε ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ βάλθηκε νὰ τὴν ξετρυνάσει δίχως φωνή, ἓνα τριχωτὸ ζωντανὸ μὲ λαιμαριὰ ἀπὸ πρόστυχο πετσό.

ΝΑΠ. ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Σ' ἔχω στὰ χεῖλη κάθε μου στιγμή
καὶ δὲν κατέχω οὔτ' ἄγγιγμα ἀπὸ σένα·
ἀλλὰ τὰ λόγια μου, ἴδιοι στεναγμοί,
περνώντας θὰ σ' ἀφίσουνε σὰν ξένα.

Ξαίρω, τοῦ χρόνου θάμαι, ἢ πὺ κοντὰ,
λιγώτερο δικὸς σου ἢ καὶ καθόλου·
νέες ἔγνιες θὰ φυλάω τραγουδιστὰ,
σκοπὸς νυχτερινὸς τ' οὐράνιου θόλου.

Μ' ἄλλα σημάδια, μ' ἄλλους πειρασμούς
θὰ μ' ἀπατοῦν τῆς γῆς οἱ θυγατέρες,
καὶ πόσους κυριακάτικους καημούς
θὰ φέρουν φορτωμένες οἱ δευτέρες.

Πέρος' εἶτανε βαθὺ μελαχρινὸ
τὸ πρόσωπο πὺ θύμιζεν ἀγγέλους,
φέτος ἐσὺ μὲ κάνεις νὰ πονῶ,
μὰ δὲ θὰ μείνεις μοῦσα καὶ τοῦ τέλους.

Μ' ἐλάχιστη ἀφορμὴ κακοπαθῶ
καὶ δὲ μπορῶ ἀπ' τὸ νοῦ μου νὰ σὲ βγάλω.
Ἄχ, μὴ θελήσεις ὄμως νὰ χαθῶ
μὲ τὸ παράπονό μου τὸ μεγάλο.

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

TAEDIUM VITAE

Φαίνεται πιά πώς τίποτα—τίποτα δὲν μᾶς σώζει...

Τοῦ δωματίου σου ἢ χλιδή, ἢ εὐωδιαστὴ ἀτμοσφαῖρα,
τὸ σῶμα σου—ἓνα ἀμάλγαμα
ἀπὸ ἔβενο καὶ σμάλτο καὶ κοράλλι—
ποῦ ἐσώρευσες στὰ πόδια μου, γυμνό,
τὴν ἄγριον ἀφηγιάζοντας ἀγέλη τῶν ἡμέρων σου,
—μ' ὄπλα χρυσᾶ θὰ μοιάζονε ποῦ μάταια θὰ χτυποῦν
τὰ σινικά τῆς Πλήξης μας τὰ τεῖχη.

Πρὸς τὴ Σιωπὴ—πρὸς τὴ μεγάλη μου τὴ φίλη—
τὸ δρόμο ἔχω χαράξει.

(Σ' αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη καμπύλη,
ὅταν μιὰ φλόγα ρόδινη θὰ φλέγη σου τὰ χεῖλη,
μὴ μὲ ζητήσης πιά, χαριτωμένη φίλη...)

Μέσα σαυτό τὸ φῶς, ποῦ ἔχει χυθεῖ
παντοῦ σὰ μιὰ μαργαρίνη παιπάλη,
τὰ πέλματά σου ἄς δῶ, γυμνά,
σὰ δυὸ λευκὲς φτεροῦγες νὰ γλιστροῦν,
Γκρέτα, χωρὶς ἐπιστροφή,
στὴ θύρα μὲ τὰ σφραγισμένα χεῖλη...

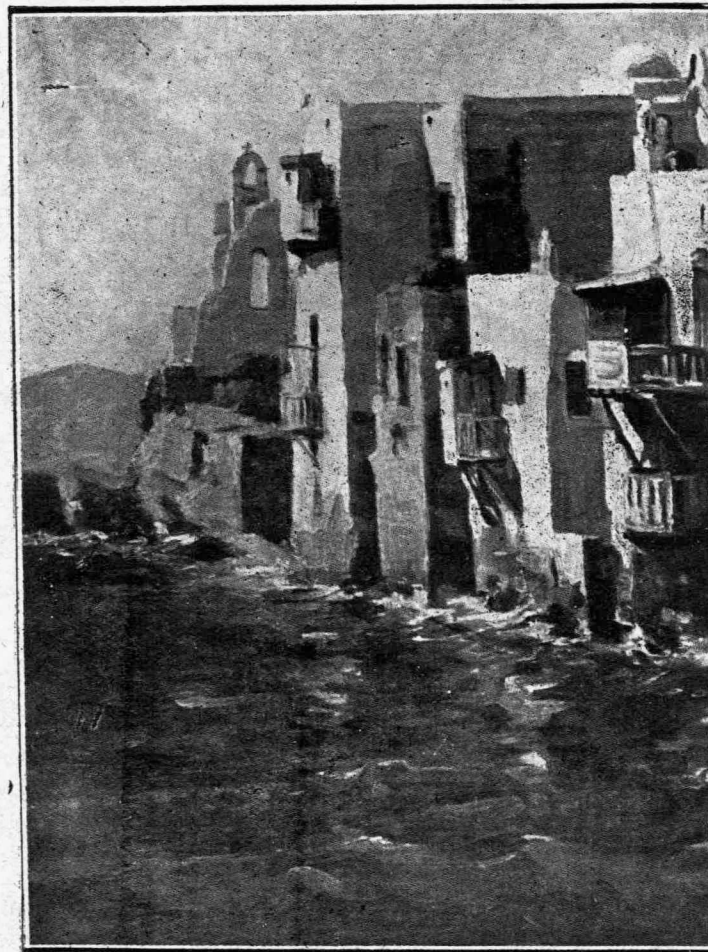
Σὰ νᾶχω ἀπρόοπτα κυκλωθεῖ,
βήματα ἀκούω, βασιεῖα, φρουρῶν, σ' ἓνα προαύλιο νυχτωμένο.

Φαίνεται πιά πώς τίποτα—τίποτα δὲν μᾶς σώζει...

Κάτω ἀπὸ τὸ χρυστάλλινον ὄνειρο αὐτοῦ τοῦ πολυελαίου,
μὲς τὸν ἀσάλευτον ἀέρα,
ὅπου ἡ Ἥδονὴ σὸ θάνατος σέρονεται γαλανός,
μιὰ ἀλλόκοτη αἴσθησις ἔχω, Γκρέτα, ἀπόψε:
πὼς ὁ οὐρανὸς τοῦ λυπημένου δωματίου μας
βρέχει μεγάλα—μαῦρα ρόδα...

ΚΑΙΣΑΡ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΑΛΕΥΚΑΝΔΡΑ ΜΥΚΟΝΟΥ

B. ΓΕΡΜΕΝΗ

ΤΕΛΟΣ ΡΟΜΑΝΤΣΟΥ

Τὸ δρόμο ἐπάγαιναν ἀργὰ Ρώτημα ἀπλώνουνταν μακριὰ
πρὸς τίς λιτὲς θαλάσσιες γάζες στὴ μνήμη, πὸν πληγὴ θὰ φέρῃ:
— ἀποσπερνὲς ὥρες γαλάζες Θέ μου, πὸν πάει τὸ καλοκαῖρι,
πὸν ἡ καρδιά τρέμει καὶ λιγᾶ. πὸν πάει ἡ ἀγάπη ἀπ' τὴν καρδιά;

Τὰ δέντρα ἀνοίγαν ἀγκαλιὲς Στὸν τόπο μὲ τίς πιπεριὲς
στὸ πεζοδρόμι ἀπάνω, ἀνάγια εἶναι τὰ λόγια ἀπώλεια ἀκέρια.
αὔγουστος μέσα στὰ κλωνάρια Πεθάνανε τὰ περιστέρια
μὲ ξανθὲς ἐπαιξε θηλειές. στίς ἄρουθιμες καλοκαιριές.

Καὶ τώρα ἐπάγαιναν, στερνά,
μὲ τίς καρδιές των μόνες, χώρια.
Στὰ χεῖλη ἐβάβαινε ἡ συγχώρια
ρόδο τρεμάμενο, γκρενά.

ΣΠΟΥΔΕΣ

Κάτω ἀπ' τῆς κάμαρας τὴ σκέπη, Ὅξω τὰ δέντρα ἔχουν ἀπλώσει
ἀνάμελος, ἀνασυρτὸς τρεμάμενα κλωνάρια, ὕγρα.
γρουλλίζει ἀπ' τὰ ἐπιπλα ὁ σκοπὸς, Κι' ἔχουν μὲ τρόπο τὰ νερά
τῶν πιὸ κρυφῶν, λιτῶν θανάτων. φτωχοῦλες καλαμιὲς κυκλώσει.

Καὶ κάτω ἀπὸ μιὰ γάζα φέγγος Μὰ ὁ γρῦλος χάνεται μὲ βιάση·
μακραίνει ἀνώφελα ἡ σπουδὴ: οἱ ἀνηφοριὲς πᾶνε πολὺ—
παλαιῶν νόμων συλλογὴ— δὲν ὠφελεῖ, δὲν ὠφελεῖ,
(ἐκδότης: Ἄριστος Μαλέγγος). ταλαίπωρη βροχὴ ἔχει πιάσει.

Κι' εἶναι φτωχὴ ἡ ἐγκόσμου γνώση,
πικρὴ κι' ἀτέλειωτη ἡ σπουδὴ.
—Μεγάλο, ἀμαρτωλὸ παιδί
μὰ φούχτα χῶμα θὰ σὲ σώση!

Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ

ΕΝΑΣ ΔΟΚΙΜΟΣ ΣΤΗ ΓΕΦΥΡΑ
ΣΕ ΩΡΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

...-----...

Στό ημερολόγιο γράψαμε: «κυκλών και καταγίς».
Ἐστείλαμε τὸ S.O.S. μακρὰ σ' ἄλλα καρᾶβια
κι' ἐγὼ κυττάζοντας βαθεῖα τὸν ἄγριον Ἴνδικὸ
πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν φτάσουμε μιὰ μέρα στὴ Μπατάβια.

Μὰ δὲ λυπᾶμαι μιὰ σταλιάν. Ἐμεῖς οἱ ναυτικοί,
λέν, τὴν ψυχὴ πὼς ἔχουμε στὸ διάολο πουλημένη.
Μιὰ μάνα μόνο σκέφτομαι στργνή και σκυθρωπή
ποὺ χρόνια τώρα και καιροὺς τὸ γυιὸ της περιμένει.

Τὸ ξέρω πὼς ἡ θέση μας εἶν' ἄσχημη πολὺ.
Ἡ θάλασσα τὴ γέφυρα μὲ κύματα γεμίζει,
κι' ἐγὼ λυπᾶμαι μοναχὰ πὺν δὲν μπορῶ νὰ πῶ
σὲ κάποιον, κάτι πὺν πολὺ φοριχτὰ μὲ βασανίζει.

Θεὲ μου! εἶμαι μοναχὰ δεκαεννιά χρονῶ
κι' ἔχω σὲ μέρη μακρονὰ πολὲς φορὲς γυρίσει.
Θεὲ μου! ἔχω μιὰν ἄκακη, μιὰ παιδικὴ καρδιά,
ἀλλὰ πολὺ ἔχω πλανηθεῖ, κι' ἔχω πολὺ ἁμαρτήσει.

Συχώρεσέ με...Κάποτεσ ὁποῦχα πιεῖ πολὺ
και δὲν ἐκαταλάβαινα τὸ τι ἔκανα, στὸ Ἄλγερι,
γὰ μιὰ μικρὴν ἀράπισσά πὺν ἐχόρευε γυμνὴ
ἐπέταξα κατὰστηθα σὲ κάποιον τὸ μαχαῖρι.

Συχώρεσέ με...Μιὰ βραδνὰ θολὴ στὸ Σάντα Φέ
καθὼς κάποια μὲ κράταγε σφιχτὰ στὴν ἀγκυλιά της
ἐτροβήξα ἀπ' τὴν κάλτσα της μιὰ δέσμη ἀπὸ λεφτὰ
ποὺ ὄλη τὴ μέρα ἐμάζευεν ἀπ' τὴν αἰσχροὴ δουλειὰ της.

Κι' ἀκόμη, Κύριε... ντρέπομαι νὰ τὸ συλλογιστῶ,
(μὰ ἦτανε τόσο κόκκινα κι' ὕγρα τὰ ὠραῖα του χεῖλια
και κάποια κάπον ὀλόλυξε κιθάρα Ἴσπανικὴ....)
κοιμήθηκα μ' ἓνα μικρὸν ἐβραῖο στὴ Σεβίλλια.

Κύριε...ἐτοῦτο τὸ κορμὶ τὸ τόσο ἁμαρτωλὸ
σὲ λίγο στίς ὑδάτινες εἰρκτὲς νεκρὸ θὰ πέσει...
Μὰ τέσσαρα ὁμως σκέφτομαι γαλόνια ἐγὼ χρυσὰ
κι' ἓναν θλιμμένο δόκιμο πὺν δὲ θὰ τὰ φορέσει...

Gulf of Lion 21—6—1931.

N. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

...-----...

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΣΥΜΙΑΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ¹⁾

Στὸ προηγούμενο ἐξετάσαμε τὰ εὔθυμα και πειραχτικὰ τραγοῦδια.
Δὲ μᾶς μένουν παρὰ τὰ θλιβερά. Καὶ πρῶτα ἄς κυτάξουμε τοῦ **μισε-**
μάτου και τοῦ **θερισμάτου**.

Ὅταν κατὰ τὴν ἀνοιξη φεύγουν οἱ σφουγγαράδες, οἱ γυναῖκες, μέ-
νοντας μόνες κι' ἔρημες μὲ τὴν ἀγωνία στὴ ψυχὴ, ἀναρωτιῶνται και
μὲ τρεμάμενη καρδιά παρακαλοῦν τὸ Θεὸ νὰ τοὺς φέρη πίσω γε-
ρούς. Εἶνε τόσο ἐπικίνδυνη ἡ δουλειὰ τοῦ σφουγκαρά. Σπάνια γυρί-
ζει καλὰ στὸ σπίτι του. Ἡ κουζουλὸς ἢ σκοτωμένος τις περισσότε-
ρες φορὲς βγαίνει ἀπ' τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας. Γι' αὐτὸ οἱ γυναῖκες
κλαίοντας παρακαλοῦν τις ἀνώτερες δυνάμεις νὰ τοὺς σώσουν:

Πάννε Παερμιωτάκι μου στοῦ Καϊκιῦ τὴ βάδα
Πάννε (ν)ὰ κάμης ἁγιασμὸ και βάστα και λεβάδα

Περὸν ἡ ἀνοιξη κι' ἔρχεται τὸ καλοκαῖρι. Πέρνουν τὰ κλαδευτήρια
τους και τὴ **κουμπάνια** τους και πᾶνε νὰ θερίσουνε τὰ τόσο λιγω-
στὰ χωράφια τους. Καὶ θερίζοντας λένε τὰ παραπονιάρικα τραγοῦδια
τοῦ μισμοῦ. Τὰ τραγοῦδια αὐτὰ δὲν εἶνε κυρίως ἐργατικά γιατί τὰ
λένε και στὰ γλέντια και σὲ ἄλλες περιστάσεις, ὅπως και τὰ τραγοῦδια
τοῦ κουκκουμὰ πὺν εἶπαμε. Γενικὰ δὲ στὴ Συμιακὴ ποίηση δὲν ἀπαν-
τοῦμε εἰδικὰ ἐργατικά τραγοῦδια ἀντίθετα μὲ τὴ Καρπάθικη πὺν ἔ-
χει ὑπέροχα ἐργατικά. Τὰ τραγοῦδια τοῦ θ. και τοῦ μ. εἶναι λιανο-
τράγοῦδα συνηθισμένα στὸ πανελλήνιο. Εἶναι καθρέπτης τῆς νησιώ-
τικης ψυχῆς. Τὸ χαρακτηριστικὸ τους εἶναι ἡ λεπτότητα μὲ τὴν ὁποῖαν
ἐκφράζουν τὰ πὺν ἀνθρώπινα συναισθήματα. Ἡ θλίψη τοῦ χωρισμοῦ,
ἡ προσδοκία, ἡ ἀνυπομονησία, ἡ ἰδανικὴ μορφή πὺν παίρνει τὸ ξε-
νητεμένο πρόσωπο, ὁ φόβος μήπως πάθει τίποτε, ἡ λαχάρια, ὁ πό-

¹⁾ Συνέχεια και τέλος.

θος του γυρισμού, ζωγραφίζονται διαδοχικά μεσ' τις άπλές ρίμες τους σαν πινελιές μεγάλου ζωγράφου:

- 2 Κι' οτα θωρω πως ξεκσαι οτα γκουμουμαι άκομη ή καρδιά μου θρουμμαλίδζεται σα δ'άγερο στ' άλλωνι.
- 3 Έφρες χαδεμένη μου και στο γιαλό (δ)έν ηστα κι' έχω κι' εουτο δό γκαμό και κλιώ μέρα και νύχτα.
- 4 Άπλός κι' αν ήβγες κι' έφρες ολόχροουσο βαγγέλιο ποττέ μου δέν έγελασα της οροξης μου γέλιο.
- 5 Άπλός κι' αν ήβγες κι' έφρες γιόσομοι (δ)έν έγνωρίσα και της καρδιάς μου τα κλειδιά (δ)έν έβαροχτυπήσα.
- 6 Ω Παναγιά μου Στρατερή (1) και στρατησε το νάρτη και θα σου φέρω λειτουργιά και του καιρου πεδάρτι. (2)
- 7 Και ποτε θάρτουν να μου που κόρη καλώς τα δέχτης ήρτεν νό τίμιος σταυρός και ο Χριστός άνέστης.
- 8 Έτσιε το ναπου το Θεο κι' έτσιε το δυχερό δου να πέση το κοριάκι μου μέσ' το μονόχερό δου.

Το τελευταίο δείχνει πόσο μικρό βλέπει τον εαυτό της μπροστά στον άντρα. Σαν άψυχο πράμα που πέφτει τυχαία στο «μονόχερο» του άντρος. Άκόμη μέσα στα παραπάνω ξεπροβάλλει από παντού ή βαθεία θρησκευτική πεποίθηση του νησιώτη. Η παραβολή του άγαπημένου προσώπου με «όλόχροουσο βαγγέλιο» με «τίμιο σταυρό, Χριστόν Άνέστη», ή λίστη στη θεία πρόνοια—το μόνο γι' αυτές καταφύγιο—δίνει κάποια μυστικόπαθη έξαύλωση στα τραγούδια. Η θρησκοληψία αυτή είναι πιο φανερό σε άλλα θλιβερά τραγούδια. Τα τραγούδια του μισεμού δέ τα λένε φυσικά μόνο γιό τους σφονγγαράδες μά και για τους άλλους ξενητεμένους.

**

Τα μοιρολόγια. Το μοιρολόι της Σύμης δέν έχει βέβαια την αξία του Μανιάτικου. Άλλωστε δέ μπορούμε και να τα συγκρίνουμε: άλλο τώνα άλλο τάλλο. Άλλη ή ψυχολογία της Μανιάτισσας άλλη της Συμιακιάς. Η Συμιακιά δέν άνέχεται μοιρολόι χωρίς ομοιοκαταληξία. Μάλιστα κοροϊδεύει τις Μανιάτισσες που λένε άταιρίαστα μοιρολόγια: «Λουπενίστικα» (3) όπως τα χαρακτηρίζει. Τα μοιρολόγια στη Σύμη δέν τα λένε με ώρισμένες έθυμοτυπίες όπως στη Μάνη. Μοιρολογάται (4) ή μιιά κι' οι άλλες παίρνουν το «γίσο», ύστερα τη διαδέχεται άλλη χωρίς καμιά τάξη κι' έθυμοτυπία. Πολλές φορές πριν αρχίσουν το θρη-

1. Στρατερή (ή)=τοπωνυμικό.
2. Πεντάρι (τό)=πέντε άρτοι.
3. Λουπενίστικο (τό)=άταιρίαστο. Η λέξη άπ' το κύριο όνομα Λούπεννα (ή). Έτσιε γιατί ή Συμιακιά αυτή έλεγε άταιρίαστα τραγούδια.
4. Βλέπε: Άγις Θέρος, «Δημ. Τραγούδια», 1909, σελ. 14—15, Κ. Πασαγιάννη: «Μανιάτικα Μοιρολόγια» κλπ. 1928, πρόλογος σ'.—ζ'.

νο λένε μιιά εισαγωγή, μιάν άνάκρουση θα μπορούσε να ειπωθή, σ' αυτόν. Άλλ' αυτό δέ γίνεται πάντα. Είνε μάλιστα δυνατό το ίδιο δίστιχο που χρησίμεψε για εισαγωγή να το ξαναπουν στη μέση των μοιρολογιών. Το πιο συνηθισμένο δίστιχο για εισαγωγή είναι το παρακάτω:

Γούλες οι πιραδζούμενες έλατ' (ν)ά μαεφτούμε
Κι' εγώ θα κάμω το σεφτέν να γχεμμοφοριστούμε. (1)

Μοιρολόγια δέ λένε μόνο στο σπίτι μά και στο δρόμο προς στην εκκλησιά. Όταν μάλιστα είναι συγγενείς του νεκρού τότε ξεπλέκουν τα μαλλιά τους. Οι Συμιακές μοιρολόγιστρες που πληρώνονται άνάλογα με τη κηδεία δέν αυτοσχεδιάζουν συχνά. Τα ταιριάζουν από πιο μπροστά. Δηλαδή μόλις άναγγελθή κανένας θάνατος, τότε αρχίζουν και φέρνουν στο νού τους το πλούτο των μοιρολογιών που ξεφρον και τα μεταμορφώνουν άνάλογα με τη περίπτωση της καινούργιας κηδείας, αλλάσσοντας λίγο το νόημα, κάνοντας το όνομα του νεκρού και των συγγενών του κ.ο.κ. Η κόρη δέ μιās μοιρολογίστρας έλεε αυτά για τη μάνα της: «Όταν έγροικέτο κανένα χαπάρι (2) ή μάνα μου έρκίνα γκι' έμουμούρα κι' έκαμε γκαί τη δουλειά της. Έμεις για να τη κοινάρουμε (3) έλέα με της—Μάνα ταιριάζεις τα πάλε τα μοιρολόγια—κι' εκείνη έθύμωνε και μās εφώναζε βαλόκορα».

Όστε ο συνηθισμένος θάνατος δέν συγκινεί τις Συμιακές πολύ ώστε να θέλουν καινούργια λόγια για να εκδηλώσουν το πόνο τους. Αυτό εξ άλλου είναι και ψυχολογικά έπόμενο, όταν όμως ο θάνατος παρουσιάζει κάτι το έξαιρετικό είναι δηλ. κάτι παραπάνω από συνηθισμένος τότε αυτοσχεδιάζουν. Κι' επειδή κάθε σπάνιο και καινούργιο προξενεί μεγάλη έντύπωση γι' αυτό τα αυτοσχέδια μοιρολόγια διατηρούνται, παραλλάσσονται και ξαναλέγονται σε άλλες κηδείες...Κι' έχουν τα Συμιακά μοιρολόγια ένα σιγανό μισόσβυστο άχό από τα πολλά λυγίσματα της φωνής. Μοιάζουν με το παραπονιάτικο μουρομόρισμα του άερα στις καλαμιές. Ολόγλυκα, καρτερικά και παραπονεμένα εκδηλώνουν το πόνο τους. Ποτέ δέ βρίζουνε, ποτέ δέ καταριούνται το χάρο. Μόνο τις χάρες του νεκρού εξαίρουνε και παρηγορούνε τους συγγενείς του. Μονάχα όταν αίτια του θανάτου είναι άνθρωπος δηλ. οι περιπτώσεις φόνου, θανάτου σφονγγαράδων, όπως λέμε παρακάτω, και οτι τότε καταριούνται «τον αίτιο». Μά και δώ δέν ύπάρχει ή έννοια της εκδίκησης, όπως στα Μανιάτικα μοιρολόγια που άποτελούν εξαίρεση στο Πανελλήνιο ως προς αυτό το ζήτημα. Άπλως λένε μιιά κατάρα και τη τιμωρία του αίτιου εμπιστεύονται στο Θεο σα νάναι βέβαιοι για τη οδράνια δικαιοσύνη. Που το άσυγκράτητο Μανιάτικο μοιρολόι που μοιάζει μ' όρημητικό χείμαρρο!; Οι Συμιακές ούτε τρα-

1. Γχεμμοφοριδζομαι=πέφτω άπ' το γχερνό.
2. Χαπάρι (τό) κυριολεχτείται στο θάνατο. Και συνηθισμένη κατάρα=:«Νάρτη το χαπάρι σου»=Νάρτη ή είδηση του θανάτου σου.
3. κοινέρω=κοροϊδεύω.

βοῦν τὰ μαλλιά τους οὔτε χτυποῦνε μὲ μανία τὸ στήθος τους, κάπου— κάπου μόνο χτυπᾶνε τὰ γόνατά τους, ἔτσι γιὰ νὰ κρατᾶνε τὸ χρόνο. Ἡ κάθε μιὰ συναγωνίζεται νὰ πῆ καλλίτερα παϊνέματα τοῦ νεκροῦ καὶ νὰ κάμῃ τοὺς ἄμεσα συνδεμένους μ' αὐτὸν νὰ νοιώσουν πῶς ἦταν κάτι πρὸ σπουδαῖο, πρὸ ἐξαιρετικὸ πρόσωπο ἀπ' τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἔτσι ὁ πόνος γιὰ τὸ χαμὸ θερμεύει περισσότερο, τότε ἀρχίζουν οἱ παρηγοριῆς μὲ τὴ βοήθεια τῆς θρησκείας. (Παναγία). Γιατὶ χαρακτηριστικὰ τῶν Σ. μοιρολογιῶν εἶναι: ὁ συγκρατημένος πόνος ἀπὸ συναίσθηση ἀδυναμίας πρὸς τὸ θάνατο, ἡ βαθεῖα θρησκευτικότης κι' ἡ ἀπέραντη ἀγάπη πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση. Στὸ τέλος δὲ κάθε στροφῆς ἐπαινετικῶν μοιρολογιῶν ἀπευθυνόμενες στὸν νεκρὸ τοῦ λένε: «Ἰναὶ ἄδρα μου, ἀέροφι μου κ.λ.π.» ἢ ἀπλῶς τὸ ὄνομά του ἀνάλογα μὲ τὴ σχέση πού ἔχουν μ' αὐτόν. Σὰ νὰ θέλουν δηλ. νὰ τοῦ ποῦν—ναί, τέτοιος καλὸς, τέτοιος μεγάλος ἦσουν ὅπως σὲ λέμε. Ἡ ἔτσι πέθανες, τόσα ὑπόφερτες κ.τ.τ.

Ἡ μεγάλη συναισθηματικότης τῆς Συμμακίᾶς πού τόσο πλούσια ἐκδηλώνεται σ' ὅλα τὰ συναισθηματικὰ τραγούδια, στὰ μοιρολόγια φτάνει στὴν ἀποθέωση τῆς ἐκδηλώσεώς της. Ὅπως εἶναι πολὺ εὐαίσθητη στὴ χαρὰ, στὸ μῖσος, στὴν εἰρωνία ἔτσι εἶναι ὑπερβολικὴ στὸ ξέσπασμα τοῦ πόνου γιὰ τὸ θάνατο. Ὅλη τῆς ἡ προσωπικότης χάνεται καὶ γίνεται σὰ λύρα πού οἱ χορδὲς τεντώνονται μέχρι σπασίματος προσπαθώντας νὰ ἐκφράσουν τὰ συναισθηματικὰ της γιὰ τὸ μοιραῖο. Ὅλ' αὐτὰ τὰ βλέπουμε ὅταν ὁ θάνατος ἔχει κάτι τὸ ἀσυνήθιστο. Παραθέτουμε μερικὰ μοιρολόγια ἀπ' τὸ θάνατο ἐνὸς νέου γιανοῦ πού πέθανε μόλις τελείωσε τὶς σπουδές του. Ὁ θάνατός του ἐπομένως παρουσίαζε κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ γιὰ τὴ Σύμη (*).

- 1 Καλοῦ βασιλικοῦ βλαστὲ, καλοῦ βαλσάμου ρίζα πού πλώναμε τὰ ρούχα μας πάνω σου κι' ἐμμορῖζα.
- 2 Λέεις καὶ νὰ μορῶ κι' ἐγὼ νὰ ὀπῶ ἵνα μοιρογιολοῦ ποῦσαι ἀπὸ ψηλὴ γενιὰ κι' ἀπὸ μέγλο σοῖ.
- 3 Νοῖξε μου τὰ ματάκια σου νὰ δῶ στὰ δυὸ σου φρύδια πούναι δζωσμένα σὰ σπαθιά καὶ μαῦρα σὰ δὰ φίδια
- 4 Χαριτὸ καὶ καλαμάρια του γοῦλα μαέψητέ τα καὶ σ' ἕνα στήλιο σκοτεινὸ πάτε καὶ ρίξητέ τα.
- 5 Μάνα του παρ' ἀπομονή ὡσὰ δὴ βαναγία πού τῆς σταυρῶσα δὴ Χριστὸ χωρὶς καμμιάν αἰτία.
- 6 Βολὺ—βολὺ σοῦ τό ἴδωκε νὸ χάρος τὸ φαρμάκι (Γ)ῶχι μὲ τὸ κερασιτὸ, μόνο μὲ τὸ βαρδάκι. (*)
- 7 (Δ)ὲν ἤθορῶ νὰ σὲ παινώ μὲ τὰ δικὰ μου λόγια εἰς τὸ βερῖδη (*) θὰ πάω νὰ μάθω μοιρογιολογία.

1. Βλέπε Δημ. Χαβιαρᾶ: «Συμμακὰ μοιρολόγια», Περ. Σύγγραμμ. Κων/πόλεως τόμ. Ιθ', 1885 σ. 317 καὶ Ν.Πολίτου ἐκλογαὶ κλπ.Α' Ἔκδ. 1914 201 σ.212.
2. Μπαρδάκι (τὸ)=ἡ στάμνα.
3. Περῖδης Γεώργιος: καθηγητὴς στὸ ἡμιγυμνάσιο τῆς Σύμης, (στὸ Κάστρο), σὲ παλιότερα χρόνια.

Διαβάζοντας τὰ παραπάνω νοιώθει κανεὶς νὰ τὸν κυριεύῃ ἡ φρίκη, ἡ κρουὰδα τοῦ θανάτου. Ἐξαιρεται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιανοῦ. Μόνο ν' ἀπλώσει κανεὶς τὰ ρούχα του πάνω του καὶ θὰ γιανοῦται σὰ νὰ τάβαζε σὲ «βάλσαμο», τὸ τέταρτο δίστιχο εἶναι μιὰ κατάρα, εἶναι ἀφορισμὸς «στὰ χαριτὰ καὶ στὰ καλαμάρια» πού καταστρέφουν τὴν ὑγεία, (*) καὶ μιὰ περιφρόνηση σ' αὐτὰ: «ρίξητέ τα».

Τώρα σὰς ἀναφέρω μερικὰ μοιρολόγια ἀπ' τὸ θάνατο μιᾶς μάνας πολύτεκνης πούχε ἄνδρα στὴ ξενιτιά:

- 1 Νοικοκυρὰ διακίνησε ἵπὸν τὸ νοικοκυριὸ δὴς κι' ἔριξε δὴ κλειδάκια τῆς στὴ μέση τῶ σπιτιῶ δὴς.
- 2 Σήκου (ν)ὰ ἴδῃς νὰ λυπηθῇς σήκου (ν)ὰ δῇς νὰ κλιάνῃς (Ν)ὰ δῇς καὶ τὰ παιδάκια σου νὰ βαρειαναστενάξῃς.
- 3 Ὅσα δὸν Ἄη—Λάδζαρο Χριστέ μ'ἀνέστησέ τη σὴν εὔλο(γ)οῦ δὴ κόρη τῆς στὴ ἄρτα ν'εφανέ τη.
- 4 Ἄ δὸ ξέ(ε) ὁ ἄδρας σου τὸ θλιβερὸ χαπάρι πάνω στὸ κῆμα θάρκετο λαχταριστὸς σὰ ψάρι.

Ἡ ἀπλοϊκὴ παραβολὴ τοῦ συζύγου μὲ ψάρι πού σπαρταρᾶ στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας ἐξαιρετὶ μ' ἀφταστη παραστατικότητα τὸ πόνος τῆς καρδιάς πού σπαρταρᾶ πού ματώνει ἀπὸ τὰ χτυπήματα τοῦ Χάρου. Ἡ παραβολὴ αὐτὴ εἶνε πολὺ συνηθισμένη στὸ λαὸ. Πασίγνωστη εἶναι ἡ φράση: «χτυπιέται σὰ ψάρι». Ἡ θρησκευτικὴ στὰ μοιρολόγια εἶναι πρὸ ἀνάγκη ἀπὸ κείνη πού βλέπουμε στὰ τραγούδια τοῦ μισμοῦ—(τρίτο δίστιχο).

Ἐπάρχουν ἀκόμη ὑπέροχα μοιρολόγια γιὰ τὴ μάνα καὶ γιὰ τὸ πατέρα. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν κάτι μυστικόπαθες ἐκφράσεις, θρησκευτικὲς εἰκόνες καὶ ψαλμοὺς, θρησκευτικὸ, τέλος, διάκοσμο. Οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ, τὸ «ἔραναν τὸν τάφο», τὸ εὐαγγέλιο, οἱ τελετὲς τῆς μεγάλης Παρασκευῆς ὅπου ὁ Χριστὸς ἀλλεμένος μῦρα, μέσα στὸν ἐπιτάφιο, θάφεται μὲ μεγάλη πομπή, οἱ μυροφόρες, τὰ λουλούδια ὅλα αὐτὰ εἶνε βαθεῖα ριζωμένα μέσα τους πού μὲς στὴ θλίψη τους—ψυχολογικὴ ἀνάγκη—χωρὶς νὰ τὸ θέλουν τὰ θυμοῦνται σὴν παρηγοριὰ καὶ πέρνουν μερικὲς ἐκφράσεις καὶ εἰκόνες ἀπ' τὶς ψαλμοὺς καὶ τὶς τελετὲς πού τὶς ἔκαμαν νὰ νοιώσουν τὴν ἱερὴ συγκίνηση γιὰ τὰ πάθη τοῦ θεανθρώπου. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἐπίδρασης αὐτῆς εἶνε καὶ τὸ ὅτι μεταχειρίζονται λέξεις τῆς ἐκκλησίας:

- 1 Κρίνε μου ὠραιότατε καὶ μὲ τὴν ὠραιότη ποττέ μου πρὸ (δ)ὲ θὰ τὴ δῶ τὴν ἀκριβὴ σου νιότη.
- 2 Ἄ(π)όψε λειτουργᾶ Χριστὸς κι' οἱ Διάκοι τὸ θαυμάδζου Πέρου γκαὶ τὸν ἀφέδη μου στὸν Ἄδη νὰ τὸ θάψου.
- 3 Μαέψητε τραδάφυλλα καὶ κάμητε βαβάλι (*)

1. Στὸ λαὸ γεμικὰ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη πὸς «τὸ πολλὰ γράμματα» πεθαίνουν ἢ τρελλαινουν τὸν ἄνθρωπο.
2. Βαβάλι (τὸ) = ὁ Ἐπιτάφιος κι' ὄχι τὸ φέρετρο. Ἡ μεταφορὰ ἀπ' τὸ Χριστό. Καὶ φράση: «εἶνε τοῦ βαβαλιού», (εἶνε σὴν πεθαμένος).

Νά κατηβῆ, ὁ ἀφένης μου, περήφανα στὸν Ἄδη.

Ἐπίσης ἐνδιαφέρον παρουσιάζουνε καὶ τὰ τραγούδια ποὺ λένε στὰ μνημόσυνα καὶ πάνω ἀπ' τοὺς τάφους. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν μοιρολογιῶν «τοῦ Χάρου καὶ τοῦ κάτω κόσμου». Εἶνε ἀρκετὰ καλλιεργημένο στὴ Σύμη. Γιατὶ ἀρκετὲς φορὲς πεθαίνουν στὴν ξενιτειὰ ἢ στὰ σφουγγάρια κι' ἐπομένως τότε οἱ θλιμμένες «βγάλου τ' ἄχι δου». Ἄν πέθανε στὰ σφουγγάρια τότε καταριῶνται τὸ καπετάνιο. Σὲ παλιότερα μάλιστα χρόνια καὶ τώρα ἴσως καταριῶνται τοῦ Φώτη Μαστοριδῆ ποὺ πρῶτος τὸ 1862 ἔφερε στὴ Σύμη τὸ σκάφανδρο (1) (μηχανή) κι' ἔπεισε τοὺς Συμιακοὺς νὰ τὸ μεταχειριστοῦνε γιὰ τὸ ψάρεμα τῶν σφουγγαριῶν. (2) Προηγουμένως τὰ ψάρευαν γυμνοὶ μὲ μιὰ πέτρα στὸ λαίμυρο (βουτιστάδες). Κάθε λοιπὸν θάνατος σφουγγαροῦ—μηχανικοῦ ἀποδιδόταν στὸ Μαστοριδῆ:

- 1 Ἀνάθεμά σε, Μαστοριέ, ἐσὺ καὶ τὸ καλὸ σου
Γοῦλα τὰ παλληκάρια μας ἐσκότωσές τα βρός σου
- 2 Ὅπου φερε, δις μηχανές δός του, Θεέ μου, δός του
μιὰ μαχαιριά ἢ δὲ πίσω του (γ) ἄ ξιδιφάρη (3) ἔμπρός του,

Μὰ κι' ἂν δὲ συνέβαιναν τὰ παραπάνω, πούχουν ἐμπνεύσει ἄπειρα μοιρολόγια καὶ πειραχτικὰ τραγούδια, τὰ μοιρο. ποὺ λένε στὰ μνημόσυνα εἶνε πιὸ παραχτικά γιατί ὁ πόνος γιγαντώνεται. Δὲ βλέπει κανεὶς τὸ πρόσωπο, παρὰ δυὸ τρεῖς πῆχες χῶμα ποὺ σκεπάζει γιὰ πάντα καὶ ἀλλοιώνει κάποιο ἀγαπημένο κορμί. Τρέμει ἢ ἀπλοϊκὴ ψυχὴ μπρὸς τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου. Καὶ ἀναρωτιέται τί κάμνουν οἱ νεκροὶ στὸν ἄδη καὶ στὸν κάτω κόσμον κι' ἀνάλογα μὲ τὴ θρησκεία του ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς φαντάζεται πὼς ἐκεῖ κάτω οἱ νεκροὶ ἢ καλλίτερα τὰ σώματά τους δὲν γνωρίζονται μεταξύ τους, πὼς κλαῖνε γιατί πέθαναν, πὼς πίνουν τὸ νερὸ τῆς ἀρνησιᾶς, πὼς τρών τὸ λησμοβότανο—ἀπὸ τὸν ἀσφοδελὸν λειμῶνα τῶν ἀρχαίων—καὶ ξεχνοῦν κλπ. Τὰ Συμιακὰ βέβαια μοιρολόγια ἐκφράζουν τὶς ἴδιες δοξασίες, μόνο ποὺ τὰ μοτίβα τους εἶνε περισσότερο φυσιολατρικά:

- 1 Μίχι—μυριδίζου μυρωδιές, μίχι μυριδίζου ἀτθὴ
λιμένω σε, μανοῦλλα μου, ἀπὸ τὸν ἄδη νάρτης.
- 2 Κάτω στοῦ χάρου τὸ βᾶξ εἶνε ἄνα σφιδράνι
κι' ὅποιος θά πάη καὶ θά πιῆ τὸ σπίτι του ξιάννει.
- 3 ὦ, γιασιμί μου φουδῶτο καὶ μοσκομυρωδάτο
πὼς ἦβορεις καὶ κάεσαι στὴ βλάκαν ἀποκάτω.
- 4 Ἄλλι τριαδαφυλλάκι μου γιατί νὰ μαραλλιάσης
καὶ τὴν ἐφετεινὴ χρονιά τὰ νιάτα σου νὰ χόσης

I. Βλέπε: Δημοσθ. Χαβιαρά «Περὶ σπόγγων καὶ σπογγαλιείας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς». 1916 σ. 49 κξξ.

2. Ἡ παράδοση λέει πὼς γιὰ νὰ πῆσιν τοὺς Συμ. ὁ Μ. νὰ μεταχειριστοῦνε τὸ σκάφανδρο, ἐπειδὴ φοβόνταν, ἔβαλε τὸ φέρεμα στὴ γυναίκα του τὸ Βγενιὸ καὶ τὴ κατέβασε στὸ βυθὸ μπρὸς τὰ μάτια τους κι' ἔτσι τοὺς βάρεσε στὸ φιλότιμο.

3. Ξιδιφάρω=περνῶ μέσα ἀπὸ κάτι καὶ βγαίνω ἔξω ἀπ' αὐτό.

5 Σηκόθου κι' ἐγὼ σοῦφερα ροῦχα μορφοπλυμμένα
πὼς ἦβορεις καὶ κάεσαι μ' αὐτὰ τὰ ζωματένα.

6 Νᾶτον ἢ γῆ καφασωτὴ νᾶχε γκαὶ παλαθύρια
νὰ θῶρον σε, μανοῦλλα μου, στὰ μάτια καὶ στὰ φρύδια.

Τὸ τελευταῖο δείχνει τὴ λαϊκὴ ἀντίληψη τῶν Συμιακῶν καὶ γενικὰ ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, γιὰ τὴ μετὰ θάνατο ζωὴ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων. Γιατὶ ὁ λαὸς ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ χριστιανισμοῦ χωρίζει κι' αὐτὴ τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ ψυχὴ. Καὶ ἐνῶ ἀφίνει τὴ ψυχὴ στὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ παρακολουθεῖ μὲ τὴ φαντασία του τὴς ἀλλοιώσεις τοῦ σώματος μετὰ τὴ ταφή, τὶς ὁποῖες ἀλληγορικὰ ὀνομάζει Χάρο. Ἄν καὶ ἔξορει ὁμως τὶς ἀλλοιώσεις ποὺ πάσχει τὸ κορμί, ὅταν μιλάει μὲ τοὺς νεκροὺς τότε τὶς ξεχνᾷ καὶ νομίζει πὼς ὁ νεκρὸς μένει σὰ ζωντανός. Ἔτσι φαίνεται ἀπ' τὸ παραπάνω καὶ ἀπὸ ἄπειρα ἄλλα τραγούδια τοῦ χάρου καὶ τοῦ κάτω κόσμου. (1)

Στὰ θλιβερὰ ἀνήκουν καὶ τὰ δίστιχα ποὺ πλάθονται ἐξ ἀφορμῆς τῶν καταπίεσεων τῶν ἰταλῶν ποὺ τώρα τελευταῖα γίνονται συχνές—πυκνές. Στὰ σχολειὰ μαθαίνουν ἰταλικά, ἀναγκάζουν τὰ παιδιὰ νὰ τραγουδοῦν φασιστικὰ ἐμβατήρια καὶ μόλις δοῦν ἰταλὸ πρόπει νὰ σηκώνονται καὶ νὰ χαιρετοῦν φασιστικά. Δὲν τολμοῦν νὰ ἐκδηλωθοῦν, δὲν μποροῦν νὰ λειτουργηθοῦν ἐλεύθερα, οἱ ἐκκλησιῆς πολιορκοῦνται. Καὶ εἶνε γι' αὐτοὺς τόσο βαρὺ τὸ τελευταῖο. Τὰ τραγούδια αὐτὰ δὲν παρουσιάζουν καὶ τόσο ἐνδιαφέρον. Δὲν ἔχουν καυμιὰ ὀρμητικότητα. Λένε φοβισμένα, σὰ τὶς καρδιές τῶν ποιητῶν τους, τὶς ταπεινώσεις, τὶς συφορὲς καὶ τὴν ἀπελπισία τους. Μεγαλείτερη ὀρμητικότητα ἔχουν ἐκεῖνα ποὺ κοροϊδεύουν ἐκείνους τοὺς Συμιακοὺς ποὺ συμπράττουν μὲ τοὺς ἰταλοὺς καὶ τὰ ὁποῖα εἶνε στενὰ συνδεμένα μ' αὐτὰ. Εἶνε σὰ μιὰ διαμαρτυρία ἐνὸς ποὺ πνίγεται χωρὶς νὰ ἐλπίζει ἀπὸ πουθενὰ σωτηρία:

- 1 Χριστὸν Ἄνεστη ἀκούσαμε, μὲ χεῖλη πιζραμμένα
καὶ δευτέρην Ἀνάσταση μὲ ὄπλα σηκωμένα.
- 2 Δεῖχ' ἡ Ἑλλάς φωνάζουμε μᾶς πιάννου μὲ τὶς λόγες
μ' ἐμεῖς (δ) ἔδους φοοῦμαστε τοὺς ἀτίμους τοὺς κλέφτες. (2)

Καὶ κάθε μέρα ξενιτεύονται οἱ Συμιακοὶ καὶ σκορπίζονται σ' ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὸ πόνον στὴ καρδιά. Ἀφίνουν τὸ μέρος τους ρημαγμένο κάτω ἀπ' τὴν αἰσχροτέρη σκλαβιά τὰ σπίτια τους γκρεμισμένα ο. μᾶδια. Καὶ πάλι ξεθυμαίνουν στὸ τραγούδι. Στὸ Πειραιᾶ ἔχουν τοὺς παιχιδιάτορες καὶ τοὺς λυριστάδες τους ποὺ τονίζουν σὲ θλιβερὸ, νοσταλγικὸ σκοπὸ τὸ παράπονο τοῦ ἐγκαταλελειμένου νησιοῦ καὶ τὸ πόθο γιὰ τὸ γυρισμό:

- 1 Ἄντε Σύμη παινεμένη—πὼς κατάδησες καμένη
νὰ σοῦ φύου δὲ παιδιὰ σου—μέσ' ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά σου.
- 2 Κι' ἀπὸ τὰ δώδεκα νησὰ ἢ Σύμης εἶνε βρώτη
γιατ' ἔχει στὶς ἀγκάλες τῆς τὸν ἄη—βαερωμίτη.

1 Βλέπε: Στέλιου Ἐ. Χιλιαδάκη, «Ἡ κάτω γῆς κι' ὁ Χάρος», 1930 σ. 101 κξξ.

2 Τὰ δίστιχα ἀναφέρονται σὲ καταδιώξεις ποὺ γίναν τὸ 1921 τὴ Λαμπρῆ.

3 Νίσυρος με τ' ἀμπέλια σου, Κρήτη με τις ἐλλές σου
Σύμη με τὰ ψηλά βουνιά και με τις κοπελλιές σου,

* *
*

Ἐξετάσαμε τὰ συναισθηματικὰ τραγούδια τῆς Σύμης ὅσο βέβαια μᾶς ἐπέτρεψε ὁ στενὸς χώρος ἐνὸς περιοδικοῦ. Παραλείποντας μερικὰ ἐξετάσαμε τὰ κυριώτερα (νανουρίσματα, σφουγγαράδικα). Μπορεῖ σὲ ἄλλη περίσταση νὰ τὰ κυττάξουμε πιὸ πλατεῖα καὶ νὰ δημοσιεύουμε περισσότερο ὕλικό. Μὲ τὰ λίγα ὅμως ποὺ εἴπαμε βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς τὰ Συμ. τραγούδια, ἔξω ἀπ' τὰ ἐπηρασμένα ἀπ' τὴ καθαρύουσα, ἔρχονται στὴ πρώτη γραμμὴ τῆς ποίησης τοῦ λαοῦ μας. Εἶνε ἓνα κομμάτι τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὸ τοπικὸ νησιώτικο χροῶμα, στὰ μοτίβα, στὴν ἐμπνευση καὶ ἐκφραση εἶνε ὅμοια μὲ τὰ τραγούδια τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος.

Διαβάζοντάς τα βλέπει κανεὶς νὰ παρελαίνῃ ἐμπρὸς του ἡ ζωὴ τοῦ νησιώτη σ' ὅλες τὶς συνηθισμένες τῆς ἐκδηλώσεις. Γεννιέται, μεγαλώνει, γλεντᾷ, πηγαίνει στὰ σφουγγάρια, παντρούεται, ξενιτεύεται, ἐκφράζει τὶς σκέψεις του, ὑποφέρει, πεθαίνει μὲ τραγούδια. Τὸ νὰ πῆ κανένας ὅτι δὲ μπορεῖ νὰ μελετήσῃ τὴ λαϊκὴ ζωὴ χωρὶς τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἴσως εἶνε ὑπερβολή. Τὸ νὰ πῆ ὅμως πὼς δὲ μπορεῖ νὰ νοιώσῃ τὸ τραγούδι χωρὶς νὰ μελετήσῃ βαθειὰ σ' ὅλες τῆς τὶς σχέσεις τῆ ζωῆ, εἶνε ἀπλῆ ἀλήθεια.

B. ΜΟΣΚΟΒΗΣ

ΧΑΡΑ

*Κόκκινο ρόδο κι' ἡ καρδιά μου,
καθὼς τὰ ρόδα τοῦ ἔρωτά μου,
σὲ δροσερὴ πὸν ἀνθοῦνε γλάστρα.
Φεύγω, πουλί, μὲ τὴ χαρὰ μου,
πουλί πὸν, ἀγγίζον τὰ φτερά μου,
στὰ σύγνεφα ψηλά και στ' ἄστρα.*

*Τραγούδι πάω μὲ τὸν ἀγέρα,
στὴ γελαζοῦμενη τῆ μέρα.
Κόκκινο σύγνεφο θάνθισω.
Φωνές μὲ κράζοννε ἀπὸ πέρα.
Ἄχνα θὰ σμίξω στὸν αἰθέρα,
μὲ τὴ χαρὰ μου ἐγὼ νὰ σβύσω.*

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΑΠΟΦΕΙΣ ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΝΑΠ. ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΙΟΥ:
"Ο ΜΠΑΜΠΑΣ ΑΦΑΣΙΑΣ ΚΙ' ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ,,

1. Τὸ ἔργο τέχνης προϋποθέτει ἓνα **θέμα**. Ἀπὸ τὶς ἀρχέγονες προμυθιστικὲς ἀπόπειρες ἴσαμε τὶς ὑπερμοντέρνες φουτουριστικὲς προσπάθειες στάθηκεν ἀδύνατο νὰ χωριστεῖ τὸ θέμα ἀπὸ τὴν τέχνη. Γιατὶ ἄλλιῶς ἢ ζωγραφικὴ δὲν θάταν παρὰ ἓνα πασάλειμμα χρωμάτων, ἢ μουσικὴ μιὰ συσώρευση ἤχων κι' ἢ λογοτεχνία μιὰ συναρμολόγησι λέξεων χωρὶς κανέναν εἰρμό. Οἱ νεώτερες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τοῦ τεχνίτη ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ θέματος δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὺν ἀπόλυτες, γιατί κι' αὐτὲς δὲν κάνουν παρὰ νὰ μάχονται γιὰ τὴν ἐπιζήτηση τοῦ θέματος, μετατοπίζοντας ἀπλᾶ καὶ εὐρύνοντας τὴν ἐννοιά του.

2. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ζῶο λογικὸ—νὰ ἓνας ὀρισμὸς ποὺ ἄρεσε στοὺς ρασιοναλιστές. Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος γιὰ νὰ συζητήσουμε τὴν ἀξία τοῦ δογματισμοῦ αὐτοῦ. Ἄς τὸν ἀποδεχτοῦμε γιὰ μιὰ στιγμὴ κι' ἄς δώσουμε στὸ ἐπίθετο «λογικὸς» τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴν του μορφή, τὴν **μαθηματικὴν**.

Ἡ μαθηματικὴ ἀνάλυσι ζῶντας σ' ἓνα κόσμον ἀνεξάρτητο, αὐτοῦσιο, ἐντελὸς δικό της, λύγισε κάτω ἀπὸ τὴ σιδερένια τῆς πειθαρχία τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, ποὺ ἀναγκαστικὰ καταπίστηκε μαζί της, καὶ ποὺ πόσο ὅμως διαφέρει—στὴ φύση του—ἀπὸ τὴ μονοκόμματη δυναμικότητα τῶν μαθηματικῶν τύπων.

Σὲ κάθε ἐκδήλωσι τῶν ἀνθρώπινων κατακτήσεων, ὁ ρασιοναλισμὸς θέλησε νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὴ τὴν πειθαρχία. Ζήτησε τὴ διαίρεση τῶν ὄντων σὲ γένη, εἶδη, κλάσες, ὁμοταξίες, συνομοταξίες, βασιλεία. Προσπάθησε νὰ ἐτικετάρῃ τὸ κάθε πρᾶμα, νὰ χύσει σὲ ὀρισμένα καλούπια τὸν κόσμον ὀλάκερο, κι' ἢ τοῦ τὸ γένος *felis cata*, π. χ. περιλαμβάνει τὴν μεγαλόπρεπη γάτα τῆς Ἀγκύρας καὶ τὴν ψωραλέα ψιφίνα τῆς γειτονιάς. Ὁ τριλοβύτης ποὺ ἐξαφανίστηκε τὶς πρώτες μέρες τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνα εἶναι τῆς ἰδίας κλάσης μὲ τὸν σημερινὸν ἄστακό. Ἡ ἐπιπολαιότητα αὐτῶν τῶν διαιρέσεων εἶναι πιὸ χτυπητὴ σὺν ἀναλογιστοῦμε ὅτι τὰ ὑπέροχα ὀρχοειδῆ ἀνήκουν στὸ ἴδιο βασίλειο μὲ τὰ πεζότατα μαντιάρια, κι' ὅτι οἱ σιελπνὲς βελόνες τῶν κρυστάλλων δὲν εἶναι παρὰ ἀδέλφια τῶν μουντῶν καὶ οὐδέτερον ἀλάτων.

Ἄλλὰ στὸ κάτω—κάτω τῆς γραφῆς, αἱ διαιρέσεις αὐτὲς ἔχουν καὶ κάποια σημασία στὶς φυσικοφυσιογνωστικὲς ἐπιστήμες: δίνουν τὴν ἐννοια κάποιου ρυθμοῦ ἀπαραίτητου γιὰ τὰ περιορισμένα μυαλά τῶν ἀπλῶν ἐρευνητῶν τῆς φύσης. Κάθε ὅμως προσπάθεια συστηματοποίησης στὸ πεδίο τῆς τέχνης ἀποτελεῖ ἔγκλημα γιατί παρ' ὅλους τοὺς Comte τοῦ κόσμου, ἢ αἰσθητικὴ δὲν εἶναι ἐπιστήμη.

Κι' ὅμως, τι ἄλλο βλέπουμε παρὰ μιὰ συνεχῆ προσπάθεια ἐτικεταρίσματος τῆς τέχνης; Τὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ κλασικισμοὶ καὶ ρωμαντισμοὶ; οἱ παρασιακοὶ, οἱ συμβολιστές; οἱ ρεαλιστές; οἱ ἐμπρεσιονιστές καὶ ἐξπρεσιονιστές; ὁ ντανταϊσμὸς, ὁ ὑπερρεαλισμὸς, ὁ φουτουρισμὸς; Δὲν θὰ καταλάβουμε λοιπὸν ποτὲ ὅτι ὁ *guide* π. χ. δὲν εἶναι ἐγγλέζικο ἀλάτι, κι' ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ τοῦ κολλήσουμε τὴν ἐτικέτα «ἀνθρῆκιστής» ὅπως ὁ φαρμακοποιὸς κολλᾷ στὸ δοχεῖο τοῦ ἐγγλέζικο ἀλατιοῦ ἓνα χαρτάκι μὲ τὶς λέξεις «Θεϊκὸν νάτριον»; Κι' ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο κανένα βιβλίον τοῦ Lawrence γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ ζητούσαμε «κανθαρίνη» ἀπὸ τὸ φαρμακεῖο;

3. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἄς ἀποτολήσουμε κι' ἐμεῖς μιὰ διαίρεση—γιὰ τὴν ὁποία δὲν ζητᾶμε κανένα δίπλωμα εὐρεσιτεχνίας. Ἄς ποῦμε ὅτι ἓνα λογοτεχνικὸ ἔργο, ὡς πρὸς τὸ **θέμα**, ἀνήκει ἢ στὴν κατηγορία τῶν καλλιτεχνημάτων ποὺ ἔχουν γιὰ κεντρικὸ σημεῖο τὸν ἄνθρωπο, μ' ὅλες του τὶς ἐκδήλωσεις, ἀτομικὲς, οἰκογενειακὲς, κοινωνικὲς, σεξουαλικὲς, πνευματικὲς, συνειδητὲς, ὑποσυνειδητὲς καὶ ἀσυνειδητὲς, κι' οἰκουμενικὲς ἀκόμα, ἢ στὴν ἄλλη τὴν κατηγορία ποὺ ἐπεξεργά-

ζεται τὸν «μὴ-ἄνθρωπο»: φύση, θεός, ζῶα, ἢ οποιαδήποτε ἄλλη ἔννοια, ἀνεξάρτητα πάντοτε ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη ἐκδήλωση.

Σ' αὐτὴ τὴ δευτέρη κλάση μπορούμε νὰ ταξινομήσουμε, ἂν περιοριστοῦμε σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ νεώτερα, τὰ παρακάτω βιβλία: τὸ «Monsieur de Lourdes» τοῦ Alphonse de Chateaubriant, πού εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ δάσους, με ἥρωα τὴν μυστηριώδη δλόγητα πού ἀποτελοῦν τὰ *ἄψυχα καὶ χωρὶς* ἀτομικότητα φυτικά εἶδη καὶ πού ζεῖ τόσο ἐντονη ζωὴ ὥστε διαμορφώνει τοὺς ἀνθρώπους πάνω στὸ λαλοῦν τῆς τὸ Jungle Book τοῦ Kipling με πρωταγωνιστὴ τὴν τζούγκλα ὑπὸ τὴ μορφὴ τοῦ παιδιοῦ τῆς τοῦ Mowglie, τὸν «Σίφουνα» τοῦ Joseph Conrad ὅπου κυριαρχεῖ τὸ θέμα τῆς τρικυμίας, τοὺς «Χωρικοὺς» τοῦ Ladis las Reymont, ἀληθινὸ ἔπος τῆς γῆς, τῆς φρεσκοβορεμένης, ωπλῆς, γόνιμης γῆς, με τὴ μυρουδιὰ τῆς τῆς γεννητήσια, με τὶς λάγνες ὁρμὲς τῆς, με τοὺς ἀστείεφτους πόθους τῆς...

4. Τὸ θέμα τῶν ἔργων τοῦ Νατ. Παπαγιωργίου εἶναι ὁ Δρόμος. Ἄπ' τὴ μεγαλόπρεπη, ἀσφαλτοστρωμένη καὶ φωτισμένη λεωφόρο ὡς τὸ σκοτεινὸ, βρώμικο, γεμάτο λάκκους καλντριμὶ τῆς πιὸ ἀπόμυρης γειτονιάς, περνώντας ἀπὸ τὴν ἤσυχη ὁδὸ τῆς νοικοκυρεῖται καὶ ἄπ' τὸ στενοσόκακο ὅπου ἔχει στήσει τὴν προθήκη του ὁ ἔρωτας τῶν πενήντα δραχμῶν, ὁ Δρόμος, ἡ ἄψυχη καὶ οὐδέτερη αὐτὴ ὄντοτητα, ζεῖ ἐντονα μιὰ ζωὴ δικιά του, χωρία ἄπ' ὅλες τὶς μύριες ἄλλες παράλληλες ζωές, περιλαμβάνοντας κάποτε στὸ πλαίσιο τῆς μερικῆς ὑπάρξεως πού δὲν μπόρεσαν νὰ δημιουργήσουν δική τους αὐτάρχεια.

* Ἄνθρωποι τοῦ δρόμου εἶναι οἱ ἥρωες τοῦ Παπαγιωργίου, ἄνθρωποι πού, ὄντας ἄνθρωποι, πόνεσαν, ὑπόφεραν, ἐκλασαν, καταράστηκαν ὅλον τὸν κόσμον καὶ τὸν ἴδιο τους ἑαυτὸ, καὶ ὑστερα βγήκαν στὸ δρόμον νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸν μεγάλο αὐτὸ ἰσοπεδωτὴ, ἂν ὄχι τὴ λήθη, τοῦλάχιστο τὴ δυνατότητα νὰ μεταλάβουν ἄπ' τὴν ἀπέραντὴ του καὶ ὑπεράνθρωπη γαλήνη.

* Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἥρωες, μισότρελλοι ἢ μισολογικοὶ, ἐρωτευμένοι με μιὰ γυναῖκα ἢ με τὸν ἑαυτὸ τους—ἢ καὶ ἀκόμα με μιὰ σκιά—δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ στὴ ζωὴ παρὰ νὰ φωνάζουν τὸ τι νιώθουν καὶ νὰ βροῦν στὸ γοερὸ σπαραγμὸ τους ἕναν, πρόθυμο ἀκροατὴ, τοῦ ὁποῖου τὸ πρόσωπο ὑποδύεται ὁ συγγραφέας καὶ πού δὲν εἶναι παρὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Δρόμου.

5. Τὸ κυριώτερον προσὸν τοῦ Π. εἶναι ἡ εὐλιχρύνεια, μιὰ εὐλιχρύνεια ἐπιθετικὴ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, πού ξεχειλίζει ἀπὸ τὶς ψυχῆς καὶ πού παρουσιάζει τὰ πράγματα σ' ὅλη τους τὴν ὁμότητα. Καμμιά «φιλολογία» σ' αὐτὰ τὰ διηγήματα «καθημερινῆς φρίκης». Πραγματικά οἱ μόνον ἄνθρωποι πού ὑπάρχουν γιὰ τὸν Π. εἶναι οἱ πέντε—δέκα ἥρωες καὶ εἶναι οἱ μόνον πού ἀξίζει νὰ ἐνδιαφερτεῖ γι' αὐτούς ὁ συγγραφέας. Οἱ ἄλλοι δὲν εἶναι παρὰ ὁ ὄγκος πού δὲν τοὺς ἔχει ἀγγίξει ὁ φαινοστέφανος τοῦ Δρόμου, πού ἔχουν σπιτάκι ζεστό, οἰκογενειακὴ γαλήνη, καλὴ κοινωνικὴ θέση, σταθεροποιημένη ἐρωτικὴ ζωὴ... Τὶ γυρῆβει ὁ νοικοκύρης στὸ δρόμον; Τὶ μπορεῖ νὰ νιώσει ἀπὸ τὸ ἄσκοπο χάζεμα; οἱ δουλειές του, ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιά του, ἡ ἐρωμένη του τὸν περιμένουν. Ὁ Δρόμος ἀνίχει στοὺς ἔρμους.

6. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑποκύπτει στὸ πεπρωμένο του... Παλιὰ ἀλήθεια, τόσο παλιὰ ὅσο καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, καὶ πού βρίσκεται στὴ βάση ὁποιασδήποτε ἀνθρώπινης πίστεως. Αἰσχύλιος ἀνάγκη, Ρωμαῖκό fatum, ἀράπικο μεκτούπ, ἀνατολίτικο κισμέτ, ρουσικό «ντισεβό», ρωμέϊκο «δὲ βαρειέσαι». Σὰν τὸ φεῖδι πού δαγκώνει τὴν οὐρὰ του κλείνει ὁ φούλος κύκλος τοῦ μοιραίου.

Νὰ ξέρεις ὅτι δὲν εἶσαι ἐλεύθερος γιατί εἶσαι τὸ θέλει κάποια δύναμη ἐναντίον τῆς ὁποίας δὲ μπορεῖς νὰ κάνεις τίποτε, νὰ ἡ ταπεινὴ μορφὴ τοῦ πεπρωμένου ἀλλὰ τὸ γράφτ' σου νὰ κρύβεται πίσω ἀπὸ μιὰ παρεξήγηση, μιὰ σύμπτωση, ἕνα τυχαῖο συναπάντημα, αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ τραγικὴ εἰρωνία πού δίνει στὸ γελιοῖ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς μιὰ περιέργη βέβαια ἀλλὰ πραγματικὴ δικαίωση... Γι' αὐτὸ ὁ Μπαμπᾶς Ἀφασίας, ὁ τρελλὸς (τρελλός;) τοῦ «Μιὰ περιπέτεια» <δ

* Ἄνθρωπος πού ἀγαπᾷ » < Ὁ φονᾶς τῆς Ἀράπας » καὶ « ὁ Μονοπόδαρος » εἶναι τύποι ἀπόλυτα δικαιωμένοι...>

7. Ὁ ὀρίζοντας τοῦ Π. εἶναι τρομερὰ περιορισμένος. Καὶ αὐτὸ χροσιέται στὸ γεγονός ὅτι ἡ παρθηρικότης του δὲν ὑποβοηθεῖται ἀπὸ καμιὰ πνευματικὴ κατάρτιση. Διάβασε μερικοὺς βορεινοὺς συγγραφεῖς καὶ ἡ σφραγίδα τῆς ἰδιότυπης τεχνολογίας τους βρίσκεται στὰ διηγήματα αὐτά. Καμιά ὅμως βαθύτερη ἐπιρροή δὲν ἔχουν οἱ συγγραφεῖς τοῦτοι πάνω του. Ὁ Π. εἶναι ἕνας δημιουργὸς πού ἐμπνέεται ἐντελῶς μονόπλευρα, καὶ ἡ ἐμπνευσή του φεομαρῖζεται σὲ καλοῦπια πάντοτε τὰ ἴδια. Τόσο ὅμως ἀνθρώπινη εἶναι ἡ βάση τῆς ἐμπνευσῆς του, τόσο πηγαία ἡ τέχνη του, πού χωρὶς νὰ τὸ ξέρει, ἡ ἐκφρασὴ του παίρνει κάποτε μορφή τῆς ὁποία ἄλλοι σκοτοῦνται γιὰ νὰ πετύχουν καὶ δὲν τὸ κατορθώνουν. < Ὁ ἄνθρωπος πού ἀγαπᾷ » τὸ καλύτερο διήγημα τῆς συλλογῆς δὲν εἶναι μιὰ προσπάθεια ἐσωτερικοῦ μονόλογου γιατί ὁ Π. οὔτε καν εἶχεν ἀκούσει νὰ γίνεται κουβέντα, γιὰ ἐσωτερικὸ μονόλογον ὅταν τὸ ἔγραφε. Εἶναι ὅμως ἕνας ἀληθινὸς ἐσωτερικὸς μονόλογος—ὅσο καὶ ἂν τοῦ λείπει ἡ σήμερα καθιερωμένη φόρμα τῆς ὁποία τοῦ ἔδωσε ὁ Joyce καὶ εἶναι ἀληθινὸς γιατί εἶναι ἀδολος.>

8. Ἐνα πράγμα πρέπει νὰ φοβάται ὁ Π. τὴν ἐπανάληψη γιατί εἶναι ἀδολος. Ὁ ἐνεργητικὸς τοῦ δυὸ βιβλία καὶ τὸ μέλλον ἀνοίγεται φαρδύ μπροστά του. Σὲ πέντε—δέκα χρόνια θὰ ἔχει νὰ παρουσιάσει πέντε δέκα συλλογὲς διηγημάτων (γιατί μόνο διήγημα μπορεῖ νὰ γράψει ὁ Π.). Πολὺ φοβοῦμαι ὅμως ὅτι στὰ μελλοντικά αὐτὰ βιβλία θὰ ἐπαναλαμβάνεται ὁ συγγραφέας. Θ' ἀποχτήσει βέβαια πιότερη μαστορία ἀλλὰ θὰ εἶναι πάντα ἕνας καθυστερημένος. Οἱ σημερινοὶ συνοδοιπόροι του θὰ τὸν ἔχουν προσπεράσει, ἔνω μάταια αὐτὸς θ' ἀγωνίζεται νὰ στίβει καὶ νὰ ξαναστίβει τὴ μονόπλευρη καὶ λογοτεχνικὰ ἀσυγχρόνιστη ἐμπνευσή του.

* Ἄς προσπαθῆσει νὰ εὐρίνει τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον: εἶναι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ παρουσιάσει ἕνα ἔργο πού νὰ κινεῖ ἀδιάκοπα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη. < Ὁ μπαμπᾶς Ἀφασίας » εἶναι συμπληρωτικὸ βιβλίον, ἡ ἕκαστος τῶν ἐκδόσεων ὑπὸ ἄλλῃ μορφῆς θὰ εἶναι πληρτικὴ.>

Πρέπει ὁ Π. ν' ἀποκτήσει τὴν ἰκανότητα ν' ἀνανεῖται: τοῦ τὸ εὐχόμεστε μ' ὅλη μας τὴν καρδιά.

Α. ΠΗΝΙΑΤΟΓΛΟΥ

* Ἀθήνα 15|10|32.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ (*)

Κάθε μετάφραση ἀρχαίου λογοτεχνικοῦ ἔργου στὴ νέα μας γλῶσσα εἶναι σωστὸ νὰ θεωρεῖται ὡς κάτι πολὺ εὐχάριστο, γιατί πολὺ λίγες εἶναι οἱ μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων πού μπορούν νὰ μᾶς δώσουν ξαναζωντανεμένο τὸ πρωτότυπο. Ὅσο ὅμως χρήσιμη καὶ ἂν εἶναι μιὰ τέτοια προσπάθεια, γιὰ νὰ ἀναποκρίνεται στὸν προορισμὸ τῆς, χρειάζεται νὰ πραγματοποιηθῶνται—ὅπως καὶ γιὰ κάθε ἄλλη μετάφραση—καὶ μερικῆς ἄλλης συνθήκες, πού νὰ τὴν κάνουν ὀφέλιμη καὶ ἔργο δημιουργικὸ ὡς τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας. Πρέπει δηλ. νὰ διαλέγονται γιὰ μετάφραση τὰ καλλίτερα ἔργα, ἡ μετάφραση νὰ ἀποδίδει τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσία τοῦ πρωτότυπου καὶ νὰ εἶναι λογοτεχνικὰ δουλεμένη διατηρώντας καὶ τὸ ὄψος του. Ἡ ἐργασία ὅμως τοῦ κ. Τζάρτζανου πολὺ λίγο μπορεῖ νὰ παινυετῆ ὅτι ἐκπληρῶνει τοὺς ὅρους αὐτούς.

Τὸ κείμενον τῶν «Νεκρ. διαλόγων» δὲν ἀξίζει καὶ τόσο πολὺ νὰ μεταφραστῆ. Γιὰ τὸ ἂν καὶ τὰ πιὸ ἀσημάντα λογοτεχνικά ἔργα μιᾶς ἐποχῆς εἶνε χρήσιμα στὸν ἐπιστράφιον γιὰ τὴν τὴν γνώριση, τὸ πολὺ κοινὸ, γιὰ τὸ ὁποῖο περιορίζει τὴν μετάφρασή του ὁ κ. Τζ., δὲν ἐνδιαφέρεται παρὰ γιὰ τὰ ἔργα ἐκεῖνα πού διατη-

1). Ἀ. Τζάρτζανου: «Νεκρικοὶ Διάλογοι», κείμενο, μετάφραση, σημειώσεις. 1932.

ροὺν ἀκόμα τὴ σπίθα τῆς ζωῆς καὶ μποροῦν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ πνευματικά του καὶ αἰσθητικά ἐνδιαφέροντα. Οἱ «Ν.Δ.» εἶναι ἐλαφρὰ καὶ—ὄχι πάντοτε—χαριτωμένα οὐκίτα που σατιρίζουν μὲ ἀσκητικό πνεῦμα ὅλα ὅσα στὴ ζωὴ μιζοῦμε γι' ἀγαθὰ, καὶ διάφορες ἄλλες μεταφυσικὲς δοξασίες τῶν ἀρχαίων. Δὲν εἶναι ὅμως ἔργα που προέρχονται ἀπὸ βαθιὰ φιλοσοφημένη σκέψη καὶ λεπτὴ παρατήρηση· μιλᾶνε χοντροκὰ κι' ἀπὸν—ἀπὸν—γι' αὐτὸ καὶ τὸ κύριο νόημα τους δὲ χυλαίει καὶ μὲ τὴν πιὸ ἀτεχνῆ μετάφραση. Ἀλλὰ τὸ ὕφος που δίνει τὴ ζωηράδα καὶ τὸ κέφι σιού, διαλόγου ἀτόχως, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διατηρηθεῖ γιὰ νὰ διατηρήσει κι' ἡ μετάφραση τὴ μικρὴ ἄλλως τε ἀξία τοῦ πρωτοτύπου. Κι' αὐτὸ μόνο μὲ μιὰ ἐλεύθερη λογοτεχνικὴ μετάφραση μποροῦσε νὰ γίνει. Ὁ κ. Τζ. ὅμως προτίμησε νὰ κινεὶ τὴ μετάφραση περισσότερο ἐπιστημονικὴ παρά λογοτεχνικὴ. Δὲν ὑπόταξε τὴ νέα γλώσσα στὸ ὕφος τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ἀλλὰ ἔχοντας ὑπόψη του μόνο τὶς λέξεις τοῦ τελευταίου, τραβοῦσε ἀπὸ τὴ νέα γλώσσα τὶς μεταφράσεις τους ξερὲς καὶ τὶς ἀράδιαζε πλάι—πλάι χωρὶς καμιά προσοχὴ καὶ καμιά ἐπεξεργασία προσέχοντας μονάχα νὰ μὴ φύγει ἀπὸ τὴ λέξη τοῦ ἀρχαίου κειμένου· κι' ἔτσι δὲ βρῶσκει κανεὶς στὴ μετάφραση σχεδὸν καμιά περιφραστικὴ ζωντανὴ ἐκφραση τῆς δημοτικῆς, που τότε τὶς συνηθίζουμε στὴν κοθημερινὴ μας ὁμιλία, καὶ τὸ ὕφος τῆς δὲν εἶναι φυσικὸ—ἐνῶ οἱ «Ν.Δ.» ἔχουν τὸ ὕφος συνηθισμένης κουβέντας. Ἡ μετάφραση δὲν εἶνε ζωντανή, δὲν εἶναι δημοσιολογικὴ. Ἐνα παράδειγμα θὰ μᾶς δικαιώσει: διὰλ. β' σελ. 23 μαλώουν ὁ Χάρωνας κι' ὁ Μένιπτος ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος δὲ θέλει νὰ πληρώσει τὰ «πορθμεία». Τὸ κείμενο: **Χαρ.** Ἀπόδος, ὦ Κατάρτα, τὰ πορθμεία, **Μεν.** Βόα, εἰ τοῦτο σοι, ὦ Χάρων ἦιδον. **Χαρ.** Ἀπόδος, φημί, ἀνθ' ὧν σε διεπορθμεύσαμεν **Μεν.** Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. **Χαρ.** Ἔστι δὲ τὶς ὀβολὸν μὴ ἔχων; Κι' ἡ μετάφραση: **Χ.** Πλήρωσε καταρμένε τὰ βαρκαδιαίτια. **Μ.** Φώναξε ἂν σοὺ κάνει Χάρωνα εὐχαριστήση νὰ φωνάζεις. **Χ.** Πλήρωσε λέω γιὰ τὸν κόπο που γάναμα νὰ σὲ φέρουμε ἐδῶ μὲ τὸ καράβι μου. **Μ.** Δὲν μπορεῖς νὰ πάρεις ἀπὸ ἄνθρωπο, που δὲν ἔχει. **Χ.** Καὶ ὑπάρχει ἄνθρωπος που νὰ μὴν ἔχει ἕναν ὀβολό;

Καὶ πιὸ κάτω κείμενο: **Μ.** Κἀγὼ τῶ ξύλω σου πατάξας, διασχίσω τὸ κρανίον—μετάφ.: Κι' ἐγὼ μὲ τοῦτο τὸ ξύλο θὰ σοὺ δώσω μιὰ χτυπιὰ καὶ θὰ σοὺ κάμω δυὸ κομμάτια τὸ κεφάλι σου (!) Εἶνε διάλογος ἀτόχως ἀνθρώπων που φιλονεικοῦνε; οἱ φράσεις ἀργὲς καὶ μακρὲς δὲν ἔχουν καμιά ζωηρότητα, ἐνῶ στὸ κείμενο γογγυοὲς, μωτερὲς δείχνουν ζωηρὴ πεισιωμένη συζητήση. Νὰ κι' ἕνα ἄλλο ἀκόμα παράδειγμα γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ἡ κατὰ λέξη μετάφραση δὲν εἶνε ἡ καλύτερη: σελ. 33... γιὰτι καὶ τὸ ἀλογοῦ του εἶχε φρονεθεῖ **μαζύ**, καίως τροπήθησαν κι' οἱ δυὸ **μαζύ**. κ.λ.π. Τὸ κείμενο δὲν ἔχει καμιά κακόχη ἐπανάληψη: καὶ γὰρ ὁ ἴππος αὐτῶ συνετεθνήκει, μιὰ πληγὴ ἀμφοτέροι διαπαρέντες...κ.λ.π. Δὲν εἶνε εὐκόλο νὰ φέρουμε κι' ἄλλα παραδείγματα γιὰ νὰ φανεῖ περισσότερο ἡ στενωκάριδη ἐργασία τοῦ κ. Τζ., ὅμως κι' ἀπ' αὐτὰ φαίνεται ἡ μέθοδος π' ἀκολοῦθαί: προσοχὴ στὴ μετάφραση τῆς λέξης που τὴν πέρνει σὺν ἀνεξάρτητῃ ἀπ' τὸν εἰρημὸ τῆς φράσης που ἀνήκει ἀκόμα καὶ τὴ σειρά πούχουν οἱ λέξεις στὸ πρωτότυπο προσέχει νὰ μὴν ἀλλάξει ὁ κ. Τζ.

Ἐχτὸς ἀπ' αὐτὰ, καὶ ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ κειμένου, νομίζουμε, ξεφεύγει μερικὲς φράξες—ὄχι πολὺ βέβαια, ἀπὸν ἀρκετὰ αἰσθητὰ—ἡ μετάφραση. Στὴ σελ. π.χ. 35 μεταφράζει: «διασκέδαζα πολὺ μὲ τὰ καυώματά τους» (στὸ κείμενο δὲν ἔχει σχετικὴ λέξη ἀλλὰ λέει—ἐπ' αὐτοῖς). Ἐνῶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς προηγούμενης φράξης φαίνεται καθαρὰ ὅτι δὲν ταιριάζει ἡ λέξη «καυώματα», που τὴ μεταχειρίζομαστε ὅταν θέλουμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὶς πράξεις ἐνὸς που κάνει πὼς υποφέρει, ἐνὸς που προσποιεῖται, ἀλλὰ ἡ λέξη «παθήματα», «ταλαιπωρίες» κ.τ.δ. Στὴ σελ. 23 ἡ φράση: «καὶ σὲ ἡσυχία κείτῃσαι μόνος σου», κατὰ λέξη μετάφραση τοῦ «καθ' ἡσυχίαν δὲ κείσαι μόνος», δὲν ἀποδίδει τὸ πνεῦμα τῆς φράσης τοῦ κειμένου, γιὰτι καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ προηγούμενα θέλει νὰ

δηλώσει τὸν ἄνθρωπο τὸν ἐγκαταλελειμένο, που κανεὶς δὲν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὸν, αὐτὸν που ἐννοοῦμε σήμερα μὲ τὴ λέξη «εἶρημος», κι' ὄχι κείνον που βρῶσκειται σὲ ἡσυχία. Στὴ σελ. 39: τὸ «οἰμώζειν παραγγειλαντες ἄπισιν» μεταφράζεται ἐλεύθερα: «ἀφοῦ σὲ ὅλους εἶπατε νὰ πάνε στὸ διάβολο» σὲ παρόμοιες ὅμως περιπτώσεις μὲ μεταφορικὴ σημασία, ὅταν θέλουμε νὰ ἐκδηλώσουμε περιφρόνηση δὲ μεταχειρίζομαστε τό: «τοὺς εἶπα νὰ πάνε στὸ διάβολο», ἀλλὰ τό: «τοὺς ἔστειλα στὸ διάβολο». Τὸ «λέω», τὸ μεταχειρίζομαστε μόνο στὴν κυριολεξία, ὅταν πραγματικὰ ἔχει εἰπωθεῖ τέτοιο πράγμα ἄλλως, μεταχειρίζομαστε τὸ «στέλλω». Ἀκόμα κανεὶ ὁ κ. Τζ. ἕνα τελειῶς ἄχρωμο καὶ νεκρὸ μεταχείρισμα τοῦ ῥήματος «σκοῦζω» γιὰ θεῖο, κλάμα, ξεφωνητό, δυνατὴ φωνή, μεταχειρίζεται τὸ σκοῦζω—σκοῦξιμο χωρὶς οἱ λέξεις αὐτὲς μέσα στὴ φράση νὰ πέρνουν διαφορητικὴ σημασία. Ἐνῶ τὸ σκοῦζω—σκοῦξιμο ἔχει συνηθισμένα τὴ σημασία τοῦ ξεφωνίζω—ξεφωνητό καὶ προκειμένου γιὰ κλάμα, ὅταν μεταχειρίζεται κανεὶς αὐτὴ τὴ λέξη τὸ δηλώνει μαζὺ μὲ κάποια περιφρόνηση, σὺν τὸν τὸ βρῶσκει ἀδικαιολόγητο ὅπως στὴ σελ. 21: «τί σκοῦζετε ἀνόητοι», λέει στοὺς πεθαιμένους ὁ Ἐρμ. που ἐκλαιγαν κι' ἐφώναζαν. Στὴ σελ. ὅμως 23 ὁ ἴδιος μιλάει μὲ συμπάθεια καὶ ἀναγνώριση γιὰ τὸ θεῖο τῆς μητέρας τοῦ Δαμασία, ὅπως φαίνεται κι' ἀπ' τὰ προηγούμενα καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα που μιλάει στὸ Μένιπο· ὁ κ. Τζ. ὅμως γράφει: «τοῦ Δαμασία ἡ μητέρα σκοῦζοντας σέρνει πρῶτὴ τὸ μοιρολόϊ», που δειχνεὶ σὺν ὁ Ἐρμ. νὰ μιλάει μὲ ψυχρότητα καὶ περιφρόνηση γιὰ τὸ θεῖο τῆς, πράγμα ἀντίθετο μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου, που στὸ προηγούμενο παράδειγμα (τί σκοῦζετε ἀνόητοι) μεταχειρίζεται τὸ «οἰμώζετε», ἐνῶ στὸ δεύτερο μεταχειρίζεται τὸ «κωλύουσα». Τέτοια λάθη λεπτὰ μὲν ἀλλὰ που κάνουν νὰ χάνεται ἡ φρεσκάδα τοῦ κειμένου, θὰ μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς ἀσφαλῶς πολλὰ μὲ μιὰ προσεχτικὴ παραβολὴ τῆς μετάφρασης καὶ τοῦ κειμένου.

Ἄλλα οὔτε κι' ἡ μετάφραση αὐτὴ καθατὴ ἔχει ἄφρος ὁμολογία καὶ κάποια ἀρμονικότητα. Κι' ἀπ' ὅσα παρὰ—πᾶνω ἀποσπάσματα ἀναφέραμε, εἶναι φανερὴ ἡ ἔλλειψη αὐτῆ ἀλλ' ἄς τὴν κυττάξουμε ἰδιαίτερος· ἀσπλαίστητες καὶ κακόχγητες ἐκφράσεις μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς μπόλικες σὲ κάθε σελίδα. Ἡ γλώσσα του εἶναι ἕνα μίγμα ἀπὸ καθαρευουσιάνικες καὶ δημοτικὲς ἐκφράσεις καὶ λέξεις· δείγματα: σελ. 25, γιὰ νὰ φάω προσέτι καὶ ξυλιές, σελ. 31, εἶχε φρονεθεῖ ἀπὸ ληστὰς, σελ. 33, γώθηκε ὑποκάτω ἀπὸ τὴν πέλτη, σελ. 33, ἀπαξιούσες, σελ. 89, τυλιγμένος μὲ σινδόνια κατὰ γελοῖον τρόπο, σελ. 115, ἂν δὲν ἤθελα θεωρηθεῖ...καὶ δὲν ἤθελα κλπ. κλπ. Ἀπὸ τέτοιες ἐκφράσεις εἶναι γεμάτῃ ἡ μετάφραση, ὅπως δὲ λείπουν καὶ οἱ δημοσιογραφικὲς ἐκφράσεις (πρβ. ἀξιοὶ ἐπαίνου—πρὸς τιμὴν—δὲν θὰ ὑπάρξει ἀνάγκη).

Ὁ κ. Τζ. ἀνήκει στὴ σχολὴ τῆς κ. Ἀργυροπούλου, στὴ σχολὴ τοῦ μέσου ὄρου, που ἀποκλείει τὶς ἰδιωματικὲς καὶ ἀσυνήθιστες λέξεις καὶ ἐκφράσεις· κι' ὅμως ὁ κ. Τζ. καὶ τέτοιες μεταχειρίζεται (πρβ. σκοῦζω. σκοῦξιμο, ἀργητα, μὴνάω, καμῶνωμαι, τεργίτια).

Καὶ διαφορητικὸς γραμματικὸς τύπος μεταχειρίζεται ὅπως: «τὲς παρατηρήσεις», ἀλλὰ καὶ «τοῖς ἴδιες ἀπολαύσεις», «τὲς νίκες»—«τὶς θυγατέρες» κ.λ.π. Ἀκόμη τοὺς «ὑπερασπιστὰς», «ἀκοντιστὰς», ἀλλὰ καὶ τοὺς «σατράπες» καὶ «προφήτες».

Τὸ ὅσα παρὰ πάνω ἀναφέραμε καὶ ἀναλύσαμε εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ δώσουν μιὰν εἰκόνα τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Τζ. Ἐπειδὴ μᾶς ἐνδιέφερε περισσότερο ἡ μετάφραση, δὲν ἀσχοληθήκαμε—ἄλλως τε καὶ δὲ μπορούσαμε—μὲ τὴν κριτικὴ ἐκδοσὴ τοῦ ἀρχ. κειμένου. Οἱ ὑποσημειώσεις ὅμως τοῦ βιβλίου γιὰ τὰ διάφορα πρόσωπα καὶ πράγματα πολὺ καλὲς καὶ διαφωτιστικὲς. Φαίνεται ὅτι ὁ κ. Τζ. ἐπρόσθεσε καὶ δούλεψε περισσότερο τὸ ἀρχ. κείμενο καὶ τὶς ὑποσημειώσεις, ἐνῶ στὴ μετάφραση δὲν ἔδωσε ὅση ἐπρεπε σημασία, ἀλλὰ τὴν ἔκανε πρόχειρα καὶ βιαστικὰ, γιὰτι ἀπ' τὸν κ. Τζάρτζανο, μποροῦσε νὰ περιμένει κανεὶς, ἂν ὄχι τίποτ' ἄλλο μιὰ πιὸ σοβαρὴ καὶ νοικοκυρεμένη μεταφραστικὴ ἐργασία στὴ νέα Ἑλληνικὴ γλώσσα.

ΕΝΑ ΡΟΜΑΝΤΣΟ

Ἡ ἔντονη καὶ καλοδουλεμένη ἐργασία εἶναι ἐκείνη πού δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὴν κυττάξει κανεὶς μὲ γνώμονα συμβατισμοῦ. Δὲν μποροῦμε ὁμῶς νὰ ποῦμε πὼς καὶ τὴν ἐργασία πού δὲν ἔχει μαζί της τὴν στίξη τῆς τελειότητας θὰ πρέπει νὰ τὴν ἐξετάζουμε συμβατικά, ὑποχωρητικά. Αὐτὸ εἶναι κακὸ καὶ γιὰ τοὺς τρεῖς ἤρωες πού βρῆσκονται σὲ σχέση μετὰ τὴν ἐκδοση ἑνὸς βιβλίου· α) γιὰ τὸν ἐξεταστὴ δὲν πέρνει τὴ θέση τῆς προεπιλεγμένη ἀκολουθώντας τὸν προορισμὸ του—ἂν ἔχει κάποιον προορισμὸ— β) τὸν ἐξεταζόμενο συγγραφέα καὶ γ) τὸν ἀναγνώστη πού γίνεται θυμὰ—πραγματικὸς ἤρωας χριστιανικὸς—γιὰ χάρι καὶ τὸν δυνῶνε.

Μιά νέα ἐκδοση δὲν εἶναι καὶ χαροποῖ ἄγγελμα· ὁ νεοελληνικὸς λόγος μᾶς συνήθισε σὲ κάτι τέτοια.

Ὁ πόνθος τῆς δημιουργίας ἔργων πού νὰ ἔχουν τὸν παλιὸ καὶ τὴ χαρακτηριστικὴ προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς πού ζοῦμε ἢ τῆς ἐποχῆς πού θέλει νὰ ζήσει ὁ συγγραφέας καὶ μιὰ προσφορά σὲ τὸ καλλίτερο καὶ τὸ πνευματικὰ ἀνώτερο, πλαισιωμένο ἀπὸ μιὰ καθόρα καὶ βαθιὰ ἔννοια αὐτοκριτικῆς, ἱκανὰ νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἀναγκαῖα πνευματικὴ—ἱστορικὴ—παράδοση στὸν τόπον μας, σὲ τὸ λόγο μας, εἶναι ἐκείνα πού θάποζήταμε γιὰ πολὺ καιρό...

Ἐρῆμα κορμιὰ μοιραίων γεγονότων—ὅπως εἶναι μιὰ ἐπανάσταση—ἂν ὄχι ἢ Ροσοικὴ ἐπανάσταση—σκορπισμένα σὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, σέρονται τὰ τυχεράστα βήματά τους, ἀνάμεσα σὲ τὴ σιωπηλὴ καὶ τραγικὴ ἄγνοια τοῦ ξένου τόπου οἱ Ρῶσοι ἐξόριστοι, προσφέροντας τὸν ἑαυτὸ τους ὕλικὸ ἀπ' τὸ ὁποῖο πλοῖσια ἢ παγκόσμια λογοτεχνία, δανείστηκε τὰ θέματά της σὰ τελευταῖα τῆς χρόνια.

Ἡ τέχνη ὁμῶς ἔχει ἀπαιτήσεις, τὸ κοινὸ καὶ τὸ πολυτραγουδιμένο φεύγει ἀπ' τοὺς κανόνες τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ ὄραίου. Τὰ νερά πού μένουν σὲ ἴδιο μέρος τελευτώνουν, ὅσο καὶ ἂν πλαισιώνονται ἀπὸ τὴν γύρω φυσικὴ γραφικότητα. Κάποιες βαθιὲς ἀνησυχίες μὴς ἐποχῆς—τῆς ἐποχῆς μας—καὶ μιὰ ὀλοκληρωμένη καὶ συνολικὴ ζωγραφιστὴ γραμμὴ τῆς ἀδρᾶ σὲ τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμου, θὰ πρέπει νὰ εἶναι «παγὰ λαλέουσα» τῆς ἐκδήλωσης ἑνὸς νέου, ἂν δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ καταταχθεῖ στοὺς χρωματισμένους, σὲ κείνους πού «πισωπατοῦν στὴν τέχνη». Ὁ κ. Ν. Μαράκης ἀκολουθώντας κάποιους παλῆους τρόπους στὴν ἐκφραση, μᾶς παρουσίασε μὲ κάποια συγκινητικὴ δύναμη, ἀρκετὴ ζωηρότητα εἰκόνας καὶ παρατήρησης, τοὺς «Ἀνθρώπους τῆς κοκαίνης». Οὐτὲ καὶ ἡ ψυχολογία τῶν τύπων του λείπει καὶ τὸ βιβλιαράκι του μαῦτὰ του τα χαρακτηριστικὰ σημάδια θὰ ἦταν πὺ ἀξιοπρόσεχτο ἂν εἶχε τὴ σφραγίδα μιᾶς μεγαλειότερης ὀντότητας καὶ ἔλειπε τὸ ὑπερβολικὸ καὶ ἐξεζητημένο σὲ πολλὰς τοῦ μεριές.

...Ἐνας Ρῶσος ἐμιγρῆς, ὁ πρίγκηπας Στέργιος Μιχάλεφ, βρέθηκε στὸν τυχοδιωκτικὸ τοῦ δρόμο, κοντὰ σὲ μιὰ ὑστερικὴ καὶ ὁμορφὴ γυναίκα, τὴ Ζελίκα Βρανά. Ἡ σάρκα τῆς ἢ πλουσιόχαρη καὶ ἁμαρτωλὴ, ἦταν γλυκεῖα καὶ ὅταν κάποτε—μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ κόρου καὶ κάτω ἀπ' τὸ πιεστικὸ αἶσθημα τῆς ἀλλαγῆς—τὴν ἔχασε, ζήτησε μιὰ τεχνικὴ νιοβάνα, στοὺς μοντέρνους θεοὺς τῆς ἠδονῆς καὶ τῆς λήθης, γιὰ νὰ κατασταλάξει στὴν αἰσχροτέρη ἀνθρωπίνη πράξι, τὴν «αὐτοκτονία». Τοῦ κ. Μ. «Οἱ ἄνθρωποι τῆς κοκαίνης» εἶναι, ἂν δὲν ἀπατώμα, τὸ πρῶτο του βιβλίου.

Περιμένουμε μιὰ καλλίτερη τεχνικὴ ἐκδήλωση σὲ μέλλον...

ΑΝΔΡ. Κ. ΔΟΥΡΟΣ

ΜΙΑ ΝΕΑ ΣΥΛΛΟΓΗ

Χωρὶς ἀμφιβολία, τὸ «Ἄδρα τῆς ἀγάτης» γράφτηκαν ἀπὸ μιὰ γυναίκα πού αἰσθάνθηκε βαθεῖα τὸν ἀνθρώπινο πόνο καὶ πού σταμάτησε ἐκστατικὴ μπροστὴ σὲ ὄρασιμὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Μυστικὰ πάθη, ἀκαθόριστα σκιερήματα, χαμόγελα, χαρὲς, ἀγωνίες, ἐλπίδες καὶ καθετὴ πού συνδέεται ὀλοσδήποτε μὲ τὸν ψυχικὸν μας κόσμον, τὴν ἔχουν δοῦσι τὴν κ. Μυρτιώτισσα ὡς τὰ βαθύτατα τῆς καρδιάς καὶ τῆς σκέψης. Ἀπὸ τὰ συναισθήματα ὁμῶς ἑνὸς ἀνθρώπου, πού ἐξαιτίας τοὺς συγκινήθηκε μόνον ὁ ἴδιος καὶ πού γι' αὐτὸν μονάχα στάθηκαν ἄβυσσοι στοχασμῶν, ἴσασα τὰ ποιήματά του πού ἔχουν σκοπὸ, ἂν ὄχι νὰ μᾶς συγκινήσουν, νὰ ἐκφράσουν τοῦλάχιστον ἀκέρια τὴν θέση ἢ τὴν κατάσταση τοῦ ποιητῆ, ἢ διαφορὰ εἶναι μεγάλη. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού μπόρεσαν μὲ δυὸ λόγια τὶς περισσότερες φορὲς, νὰ ὀλοκληρώσουν δράματα τῆς ψυχῆς τους καὶ σπαραγμοὺς, καὶ νὰ μᾶς συγκινήσουν στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ. Μὰ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ποιητὲς.

Γιατὶ, ἢ ποιῆση εἶναι κυριώτατα συναισθημα, καὶ σκέψη, καὶ στοχασμὸς, μὰ εἶναι ἄλλο τόσο καὶ τέχνη. Αἰσθήματα, λεπτὴ ψυχὴ, ἀγάπες, πόνοι, περιπέτειες, καὶ ὅτι ἄλλο πού συνειθίσαμε νὰ λέμε πὼς διακρίνει τοὺς ποιητὲς ἔχουμε ποῖος λίγο, ποῖος πολὺ, ὅλοι μας. Τεχνίτες ὁμῶς δὲν εἴμαστε. Μ' αὐτὸ δὲ θέλω νὰ πῶ πὼς ἢ κ. Μυρτιώτισσα, δὲν εἶναι ποιητριά. Κάθε ἄλλο μάλιστα. Ἐδὼ ὑπάρχουν μετριότητες ἀναγνωρισμένες. Καὶ ἢ κ. Μυρτιώτισσα, δὲν εἶναι μετριότητα. Εἶναι μονάχα μιὰ συνηθισμένη ποιήτρια—ἢ καλλίτερη ἀσφαλῶς ἀπὸ τὶς ἐλληνίδες—καθυστερημένον ρομαντισμῶ, καὶ ἀσήμαντης—ὄχι ἀπλῆς—τεχνοτροπίας. Οἱ στίχοι της κοινοὶ, μὲ μεγάλες λέξεις, πού τοποθετοῦνται καὶ ἐπαναλαμβάνονται συνεχῶς χωρὶς λόγο, δὲ μᾶς μεταδίνουν καμιά συγκίνηση. Κι' εἶναι ὅλοι τους, τρομαχτικὰ ὅμοιοι, καὶ μονότονοι. Ἄν ἀφαιρέσεις δυὸ—τρία ποιήματα ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῆς κ. Μυρτιώτισσας, πραγματικὰ πολὺ σπουδαία, τ' ἄλλα εἶναι κατασκευάσματα. Εἶπα πὼς δὲν ἀμφιβάλλω καθόλου γιὰ τὶς ξεχωριστὲς στιγμὲς πού θὰ βρέθηκε ὅταν σχεδίαζε ὄλους τοὺς στίχους τῆς ἢ ποιήτριας, μὰ δὲν ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ ἕνα τέλειον ποίημα.

Μπορεῖ, ἂν τὰ «Ἄδρα τῆς ἀγάτης» γράφονταν μιὰν ἄλλην ἐποχῆ, νὰ μᾶς ἱκανοποιούσαν ἀπολύτως. Σήμερα μᾶς εἶναι ξένα. Ὁ ἄνθρωπος βέβαια, εἶναι ὁ ἴδιος σ' ὅλους τοὺς καιροὺς, μὲ τὰ ἴδια αἰσθήματα, τοὺς ἴδιους πόθους, τὶς ἴδιες λαχτάρες πάντοτε. Οἱ τρόποι μονάχα πού ἐκδηλώνονται καὶ πού ἐκφράζονται, ἀλλάζουν συνεχῶς καὶ διαφέρουν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ στὴν ἄλλη. Κι' ἐμεῖς πού ξεπεράσαμε καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἐποχὴ μας, εἶναι δυνατό νὰ συμβιβαστοῦμε μ' ὅποια περασμένη νοοτροπία; Ἐκτος πιά, ἂν πρόκειται γιὰ ἔργα ἐξαιρετικῆς τέχνης.

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ

ΑΧΜΕΤ ΧΑΣΙΜ ΠΟΙΗΜΑΤΑ (1)

Μιά λογοτεχνία πού μόλις ἄρχισε νὰ μᾶς γίνεται γνωστὴ εἶναι ἢ Τουρκικὴ. Ἐνα δυὸ ἄνθρωποι καταπίστηκαν νὰ μᾶς ἀποκαλύψουν τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἄρχαιότερος καὶ σημαντικώτερος ὁ ποιητῆς κ. Βασίλης Κασαπάκης.

Ἐρῶντας κατὰβαθα ὄχι μονάχα τὴν Τουρκικὴ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολο τῆς Τουρκικῆς λογοτεχνίας ὁ κ. Κασαπάκης μᾶς παρουσίασε πολλὰ ὡς τώρα κομμάτια τῆς ἐργασίας του. Δημοσίευσε πολλὰς μελέτες γιὰ τοὺς ποιητὲς σὲ ἔφημερίδες καὶ λευκώματα τῆς Πόλης συνοδεύοντας τὶς κρίσεις του μὲ ἔμμετρες καλλιτεχνικὲς μεταφράσεις ποιημάτων.

Ἡ ἐργασία τοῦ Κωνσταντινοπολίτη αὐτοῦ λογιου, παράλληλα μὲ τὴν ἐργασία ἄλλου ἐπίσης νέου λογοτέχνη τῆς Πόλης τοῦ κ. Ἄβραάμ Παπάξογλου μᾶς ἔκαναν γνωστὰ πολλὰ ὀνόματα καὶ ἔργα Τούρκων ποιητῶν.

1. Μετάφραση καὶ πρόλογος Βασίλης Κασαπάκης.

Σήμερα ό κ. Κασαπάκης μās παρουσιάζει σ' ένα μικρό τόμο μετάφρασης ποιήματα του διαλεχτού Τουρκου συμβολιστή 'Αχμέτ Χασίμ.

Είναι ποιήματα απ' τούς διαφόρους τόμους του ποιητή «'Ωρες Λίμνης» «Τό ποτήρι» κλπ.

Σε πρόλόγο του ό κ. Κασαπάκης μās χαρακτηρίζει τόν Τουρκο λογοτέχνη-Είναι ό Βερλαίν της Τουρκίας, άρμονικός, ύποβλητικός, μυστηριακός.

Κατατόπια του «οί 'Αχρoγιαλιές της θάλασσας», «οί Καλαμιώνες της λίμνης», «ή Φεγγαρολουσιά». 'Ο έρωτας άσχολία του. 'Ο πόνος του βαθύς.

«'Ο πόνος μου είναι ένας δρόμος μοναχικός», «φεγγαρόλουστος πού σιζίζει μιá σκοτεινή δένδροστοιχία».

«Στη σκοτεινή νύχτα του βιβλίου αυτού, ώ, άγνωστή, για σένα έρρανα γάμου τό φεγγαρίσιο φός».

Οι μεταρρίσεις του κ. Κασαπάκη, είναι εύσυνείδητες και γεμάτες άρμονία. Η έκδοση του μικρού αυτού τόμου τών μεταφράσεων έγινε δεκτή με μεγάλο ένθουσιασμό από τόν Τουρκικό τύπο, πρό παντός από την ήμεπίσημον έφημερίδα «Τζουμχουριέτ»: «Δημοκρατία».

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Κάθε τι καινούργιο κι' άσυνήθιστο, κάθε τι πού ξεφεύγει από τή ρουτίνα, ξαφνιάζει πάντα. Μά δεν άργεί ν' αναγνωριστεί σαν έχει αξία. Αυτό συνέβηκε και με τό πρωτοποριακό και μοντέρνο έργο της Γαλάτειας Καζαντζάκη πού ανεβίστηκε τώρα τελευταία στο 'Εθνικό Θέατρο. Κείνοι πού γόρευαν άφορημά δεν δίστασαν να τό χτυπήσουν άνόητα, κάνοντάς του έτσι περισότερη ρεκλάμα. Δέν μπόρεσαν, βλέπεις, χτυτώντας τή δεύτερη περίοδο του 'Εθνικού, να τό βάλουν με τό Σιζίτη, και φύλαξαν τή λύσσα τους για τό κατοπινό έργο, πού τύχαινε ναίνα και έλληνικό, κι' έτσι έχάριζε ένα άκόμη έπιχείρημα στην ξενομανία τους. 'Υπήρξαν όμως και ειλικρινείς αντίθετης γνώμης. Αυτοί είδαν τήν καλή έμπνευση, τήν άριστουργηματική σύλληψη, τούς ζωντανούς τύπους, μά παραπονέθηκαν για τήν έλλειψη μιās ένότητας, μιās κυριαρχικής κεντρικής ιδέας. Γράφτηκαν και ένθουσιώδεις κριτικές κι' ό κόσμος, γράφοντας κι' αυτός τή δική του, πλημμύριζε κάθε βράδυ τό θέατρο κι' έφρευε ένθουσιασμένος. Γιατί τό έργο είχε πραγματικά όλα τά στοιχεία πού συγκινούν και τέτοια πού να ικανοποιούν όλους, και τούς πιο δύσκολους κι' άπαιτητικούς, τούς βαθιούς παρατηρητές και τούς άλλους, πού πάνε να εύχαριστηθούν και να ζήσουν χωρίς να πολυσκεφθούν. Οί τελευταίοι γεμίζουν συγκίνηση μπρός στην ολοζώντανη εικόνα της ζωής, στους άνάγλυφους ανθρώπινους τύπους και στο θαυμαστό άνέβασμα πού 'ταν άληθινός άθλος για τό 'Ελληνικό Θέατρο. Οί πρώτοι βέβαια βλέπαν τή γενικότερη άποψη του έργου, τό σύμβολό του τήν πρωτότυπη, σύλληψη και τό βαθύ νόημά του.

Είπαν πώς τό έργο της Γαλάτειας Καζαντζάκη δεν έχει υπόθεση. *Αν με τή λέξη «υπόθεση» έννοήσουμε τό μύθο, είν' ή αλήθεια πώς τό έργο μύθο δεν έχει. Μύθο, δηλαδή, άπομονωμένο και ξεκολλημένο από τήν όλη ζωή, ιδιαίτερα φροντισμένο κι' αναδειγμένο, με παραμέληση τών άλλων λεπτομερειών, πού πλέκει πάντα γύρω του ή πλούσια και πλατειά ζωή. Τό έργο δεν είναι ή ιστορία μιās ή δύο υτάξεων, πού όλοι οί 'Άλλοι δρούν για λογαριασμό τους και ύποβοηθούν τό δικό τους τό δρώμα. Είναι

ή ιστορία όλων τών ανθρώπων πού ταξιδεύουν στο καταδικασμένο πλοίο, ξεχωριστή του καθενός κι' ανεξάρτητη από τών άλλων κι' όμως όλες φτιαγμένες με τέτοιο τρόπο πού να πυκνώνουν και να δυναμώνουν τήν ατμόσφαιρα πού σκεπάζει τό έργο, τήν άπισιόδοξη ατμόσφαιρα της ζωής πού βγαίνει απ' όλες αυτές τις ιστορίες, προετοιμάζοντας τό κοινό κι' αναπόφευκτο τέλος πού τις εξαφανίζει και τις ένώνει όλες ανάμεσά τους: τό θάνατο. Αυτός θαρρώ είναι ή μόνη υπόθεση του έργου κι' αυτός ό μόνος πρωταγωνιστής κι' ύποβλητικός ήρωας. Τόν προμαντεύει απ' τήν τρομύρα του ανθρώπου πού δεν κλείνει μίτι προσμένοντάς τον απ' τις τραγικές φροϋδες έλπίδες τών άρρώστων, απ' τήν έπιμονη έρωτική πρόκληση της κόρης του καπετάνιου στο θεριό πού κι' ή ίδια περιμένει νό πάση τό κλουβί του και πρό παντός από τήν παράξενη ατμόσφαιρα πού βαρύνει άπάνω σ' όλους και πού τούς κάνει μτροστά στά μάτια μας αναπόφευκτα καταδικασμένους έτοιμοθάνατους.

Κι' ό θάνατος αυτός έρχεται στην τρίτη πράξη, τήν τόσο γοργή, τήν παράξενη αυτή πράξη πού είναι όλο δράση, σχεδόν δίχως λόγια, έρχεται, από κεί πού δεν τόν περιμένουν, συνέπεια μιās από τις πολλές ιστορίες πού φωτίζει τό έργο, πού δεν ένδιέφερε παρά μόνον δυό κι' όμως κατάστρεψε τούς άνεύθυνους άλλους, ό τω; και συμβαίνει και στη ζωή, τήν μικρή, τήν άθλια ζωή, πού δεν κυβερνείται από λογική παρά είναι παιχνίδι τών συμπτώσεων.

Κι' έρχεται να σαρώση τις έλπίδες τών άρρώστων πού πάνε για θεραπεία στο θαυματουργικό προσκύνημα, τά σχέδια τών έμπόρων, τά όνειρα τών κοριτσιών, τήν άπελπισία κι' άπογοήτευση τών εγκαταλελειμένων, τά πάθη και τις λιχτάρες τών ζωικών ανθρώπων και τό φόβο του θανάτου τών νευρασθενικών.

Αυτό είναι τό έργο, κι' έτσι καθώς είναι, με τή κεντρική ιδέα πού ταιμα παραπάνω θαρρώ πως ή υπόθεση δεν χρειάζεται. Οί δυνατές ψυχολογικές συγκρούσεις γύρω από ένα δρώμα, κυρίαρχο στ' άλλα, θα κατάστρεφε τήν πλατεία κι' άνώτερη θέση του έργου, τήν ωραία ποιητική κι' ανθρώπινη ατμόσφαιρα πού τό κάνει πρωτότυπο. Είπαν άκόμη πώς δεν έχει άρχιτεκτονική. Να και πού είναι ολότελα ψεύτικο. Τό μόνο ίσια—ίσια αναμφισβήτητο προτέρημα του έργου είναι ή άρχιτεκτονική του. Οί ολοζώντανοι τύποι του, θαρρείς άποσπασμένοι απ' τή πραγματικότητα, οί λιτοί, άπλοί, και άνθρωπιοι, είναι διαλεγμένοι και βαλμένοι με μισεστρία ό ένας πλάι στον άλλο, καθένας άπαραίτητο συμπλήρωμα του συνόλου. Τά έπεισδιιά τους διαδέχονται τό 'να τ' άλλο με τέτοιες πετυχημένες και καλλιτεχνικές αντιθέσεις, πού όλο τό έργο, τό νοιώθεις πώς τό φλογίζει τό ένιαίο κυρίαρχο θέμα πού επιπόλαιοι θεατές μόνο λένε πώς λείπει.

Κι' άπάνω απ' όλα, μιá ποιήση, μιá χάρη, μιá τρυφερότητα κάνει τό έργο να σέ τραβά και να σέ μαγεύη στην άρχή χωρίς να ξέρης για ποιό λόγο κι' ύστερα γιατί νοιώθεις τή μεγάλη αλήθειά του. Αυτό είναι τό έργο: συμβολικό, ύποβλητικό, έμπνευσμένο. *Αν ήταν Ρώσικο ή Σκανδιναβικό θα τό λέγαμε άνεπιφύλακτα μεγάλο. Μά δύσκολα συγχωρούμε ή μοντέρνα τέχνη νάρχεται από τή δική μας λογοτεχνία.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ (ΠΑΠΑΔΑΚΗ)

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτοῦ τοῦ μήνα ἀρχίζουμε τὴν ἀλληλογραφία μας ἄν καὶ προσπαθήσαμε νὰ τὴν ἀποφύγουμε, ἀπαντώντας ἰδιαίτερα στὸν καθένα χωριστά. Αὐτὸ ὅμως μᾶς στάθηκε πολὺ δύσκολο. Ὡς τὸσον ὅμως, ἄς μὴ νομιστῆ πὼς τὸ ἐνδιαφέρον μας θὰ μειωθῆ κάπως, ἀφοῦ δὲ θάμαστε πιά πολὺ πὺλ κοντὰ σ' αὐτοὺς ποὺ θάθελαν νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί μας. Θάμαστε πάντα οἱ **πρόθυμοι**, οἱ **εἰλικρινεῖς** στὸν καθένα, ἔτσι ποὺ νὰ φαίνεται πιά πὼς ἐξυπηρετοῦμε τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο ἐβγήκαμε. Κι' ἐλπίζουμε πὼς οἱ **νέοι** θὰ δικαιώσουν, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, τὴν προσπάθειά μας.

...**Α. Το.** Ἐντιῦθα. Πιστεύουμε ὅτι κι' ἐσᾶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σᾶς ἱκανοποιεῖ. Περιμένουμε τίποτα ἄλλο μὰ διαφορετικῆς μορφῆς. Πρὸ παντὸς προσέχετε στὴν ἐκλογή τῶν θεμάτων. Δίδα **Ἰσ. Κ.** Ἐντιῦθα. Τὰ «συστατικά» σας, βέβαια, δὲν μᾶς ἐπηρεάζουν καθόλου. Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶδαμε, θὰ συνιστούσαμε περισσότερὴ ἐγκράτεια τόσο στὸ γράψιμό σας, ὅσο καὶ στὶς δημοσιεύσεις. Δίδα **Χαρ. Γ.** Ἐντιῦθα. Κρίμα ποὺ τὸ διήγημά σας, τόσο ἐνδιαφέρον σὰν ὑπόθεση, ὑστερεῖ τεχνικά. Διαβάστε νεοέλληνες πεζογράφους γιὰ νὰ δῆτε πόσο σαφέστερα νοιώθουν τὴν ἀξία τοῦ style. κ. **Η. Γιαν.** Ἐντιῦθα. Τὸ ποίημά σας ἀρκετὰ ἐπιτηδευμένο. Μᾶς θυμίζετε ἕναν ἄλλο ποιητῆ, σεβαστὸ κι' ἀγαπητό μας, κ. **Κ. Ρ.** Ἐντιῦθα. Προσέχετε γιὰτι ἔχετε μεγάλη ἀδυναμία στὴ γλώσσα. Ἐπειτα καὶ τὸ θέμα ἀκατάλληλο καὶ τὸ εἶδος δύσκολο. κ. **Μ. Παπ.** Παλὸ Φάληρο. Τὰ τραγούδια σας ἀρκετὰ λεπτά, ἀσφαλῶς θὰ γράφατε ὁμορφα. κ. **Τ. Μαρ.** Ἀθήνας. Διορθώστε τὸν γ' στίχο τοῦ β' τετραστιχου καθὼς κι' ὀλόκληρο τὸ δ' καὶ ξαναστείλτε το. κ. **Ἀλ. Σελ.** Θεσσαλονίκην. Τὸ αἰσθημὰ σας λεπτὸ, συμπαθητικὸ, πρέπει ὅμως νὰ τὸ φορμάρετε κι' αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι εὐκόλο. Θὰ περιμένουμε ἄλλα σας, κ. **Νίκ. Τ.** Ἀργίνι. Σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλὰ λόγια καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Φύλλα ἐστείλαμε, ἂν θέλατε μάλιστα μᾶς γράφετε σχετικᾶ. **Γ. Φλ.** Νεμέα. Λέτε κοινὰ πράγματα μὲ τὸν κοινότερο τρόπο. κ. **Χ. Ἀλ.** Αἰκατερίνην. Ἔσεῖς θάχατε νὰ μᾶς στείλετε κάτι καλλίτερο. Νὰ περιμένουμε; κ. **Τάκ. Γκ.** Λέροβο Καστοριάς. Καὶ βέβαια νὰ μᾶς ἐμπιστευεστε. Ἐχετε κάποια εὐστοφία στὸ στίχο σας, μὰ πολλὲς χασιμωδίες. Ἀκόμα προσέχετε καὶ στὴν περισυλλογὴ τῶν ἐκφραστικῶν μέσων (εἰκόνες, παρομοιώσεις κλπ.). κ. **Τ. Δόξ.** Πύργον Ἡλείας. Θὰ σᾶς ἀπαντήσουμε στὸ ἐρχόμενο.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ:

Σελ. 50	στ. 2,	ἀντὶ δῆρα	γράφε:	Χάρη
>	55	> 11,	>	βουνο
>	56	> 33,	>	Μητάρι
>	58	> 10,	>	κλοσαί
>	82	(τίτλος)	>	πρόσωπα
			>	θέματα

Στὸ «βιβλιογραφικὸ δελτίο»: Βιβλ. παραπομπές 56 καὶ 79, τὸ 1932, νὰ γίνει 1930.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

1.) ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ (1)

Γ'. ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ (2)

54. [Δαρρίγου Κ.], Οἱ νέοι τῆς Πνοῆς... (σχολιάζει τὸ ἄρθρο τῆς βιβλ. παραπομπῆς 45) π. Πνοή 2, 1930, 48.
55. (ἀνυπόγραφο), Μαρία Πολυδούρη... (περιέχει βιογραφικὲς πληροφορίες), π. Πνοή 2, 1930, 65
56. Κατ[αμάδου] Ν., Μαρία Πολυδούρη. ἔφ. Νέοι Καιροὶ (Πειραιᾶς) 3, 5, 1932, 2.
57. [Τερζάκη Ἀγγ.], Ἡ κηδεῖα της. π. Πνοή 2, 1930, 66.
58. [Ζώτου Μίνου], Στὴν κηδεῖα της... (Ἀναφέρει τὰ πρόσωπα, ποὺ παρέστησαν στὴν κηδεῖα της). π. Πνοή 2, 1930, 80.
59. [Ζώτου Μίνου], θεωροῦμε κηδεῖα μας. (Ἀναφέρει τὰ πρόσωπα, ποὺ «παράστεκαν τὴν Πολυδούρη στὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ἀγωνίας της») π. Πνοή 2, 1930, 80.
60. (ἀνυπόγραφο), Τὰ ξυπνητούρια. (Σχολιάζει τὸ ἄρθρο τῆς βιβλ. παραπομπῆς 45) π. Νέοι ἄνθρωποι 1, 1930, 14.
61. [Σεγκοπούλου Ρίτας], Γιὰ τὸ θάνατο τῆς Μ. Πολυδούρη.. π. Ἀλεξάνδρινῆ Τέχνη (Ἀλεξάνδρεια) 4, 1930, 214.
62. (ἀνυπόγραφο), Ἀμέσως ὕστερα.. π. Νέοι ἄνθρωποι 1, 1930, 61.
63. (ἀνυπόγραφο), Ρ.Σ.Σ. [σχολιάζει τὸ ποίημα «Ἀποχαιρετισμὸς» (βιβλ. παραπομπῆ 4)] ἔφ. Ἐστια 22, 2, 1929, 2.
64. (ἀνυπόγραφο), Μαρία Πολυδούρη (Σχολιάζει τὸ ἄρθρο τῆς βιβλ. παραπομπῆς 43) ἔφ. Ἑλληνικὸς Ταχυδρόμος 10, 2, 1930, 1.
65. Σισύφου, Ἡ ποιήτρια. ἔφ. Ἑλληνικὴ 3, 5, 1930, 2.
66. [Μαγγανάκη Ἀπ.], Τὸ στρατόπεδο τῶν νέων... π. Ἑλληνικὴ ἐπιθεώρησις ΚΓ, 1930, 92.
67. Κοτζιούλα Γ., Γύρω στὰ βιβλία: «Τὰ δῶρα τῆς Ἀγάπης» (Λίγα καὶ γιὰ τὴν Πολυδούρη). ἔφ. Δημοκρατία 13, 11, 1932, 2.
68. Παπαγιωργίου Ναπ., Ἡ θέση τῆς κριτικῆς στὴν Ἑλλάδα. (σχολιάζει τὴ βιβλιοκρισίαν τῆς βιβλ. παραπομπῆς 14). π. Μακεδονικὸς Ἡμέρες 1, 1932, 314.

Δ'. ΓΝΩΜΕΣ (3)

69. Γαλανάκη Α. (Σὲ συνέντευξη μὲ τὸν Φῶτο Γιοφύλλη), ἔφ. 1. Συνέχεια καὶ τέλος.
2. Μικρὰ ἄρθρα, σημειώματα, ποὺ γράφτηκαν, ἐκτὸς ἀπ' τὰ 63 καὶ 67, 68, μὲ τὴν ἀφορμὴ τοῦ θανάτου της. Ταξινόμηση χρονολογική.
Τὰ ὀνόματα μέσα σ' ἀγκύλες, εἶναι προσθήκη τοῦ βιβλιογράφου.
3. ὁ.π.π.= ὅπου πῶ πάνω.

Ἐλεύθερος Ἄνθρωπος 4, 8, 1932, 2.

70. Δάφνη Αἰμ. Στ., ὁ.π.π. 23, 7, 1932, 2.

71. Ζευγώλη Διαλεχτής, ὁ.π.π. 7, 8, 1932, 2.

72. Καραντώνη Ἄντρα, Ὁ ποιητής Γ. Σεφέρης. Ἀθήνα, 1931 σ. 10.

73. Μαλάμου Κλεαρέτης, (βλ. βιβλ. παραπομπή 69), 25, 7, 1932, 2.

74. Μπούμη Ρίτας, ὁ.π.π. 28, 7, 1932, 2.

75. Μυρτιώτισσας, ὁ.π.π. 21, 7, 1932, 2.

76. Παλαμᾶ Κωστή (Σὲ συνέντευξη μὲ τὴν Εἰρήνη τὴν Ἀθηναία), ἐφ. Ἐστία 29, 1, 1929, 4.

77. Παναγιωτάτου Ἄγγ. (βλ. βιβλ. παραπομπή 69), 2, 8, 1932, 2.

78. Ταρσούλη Ἀθηνᾶς, ὁ.π.π. 31, 7, 1932, 2.

79. Упамуно М., (Σὲ γράμμα του, στὸν Μπογδάν Σεγδίτσα). ἐφ. Ἐλεύθερον Βῆμα: Ὁ φλογερὸς παλμὸς διὰ τὴν Ἑλλάδα ἑνὸς ἀγωνιστοῦ τῆς Ἰσπανικῆς ἐλευθερίας, 27, 4, 1932, 1.

Ε΄ ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ (1)

80. Ἀντήρα Ν., Στὴν ποιήτρια Μ[αρία]. Π[ολυδούρη]. ἐφ. Πειραϊκὸν Βῆμα (Πειραιεὺς) 6, 3, 1932, 2.

81. Ζώτου Μ., Μαρία Πολυδούρη, Βῆματα 1929.

82. Θεοδωρίδη Γ., Θρηνοσ. π. Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις 23, 1930, 98.

83. Ἰακωβίδη Λιλῆς, Τῆς Πολυδούρη. π. Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις 23, 1930, 97.

84. Καραωτάκη Κ., Μ[αρία]. Π[ολυδούρη]. Ἐλεγεία καὶ Σάτιροις 1928.

85. Καραωτάκη Κ., Γράμμα στὴ Μαρία Πολυδούρη (ἀπόσπασμα). π. Νέα Ἐστία 8, 1930, 882.

86. Κοτζιούλα Γ., Μαρία Πολυδούρη. Ἐφημέρια 1932.

87. Κριναίου Π. Μ., Ἐαρινὸ προμάντεμα. π. Κίτρινος Γάτος 1, 1929, 3 (τὸ ἔτος ἐκδόσεως πιθανόν).

88. Κριναίου Π. Μ., Ἀρχαία Ἐλεγειακὴ ᾠδή. π. Πνοή 2, 1930, 72.

89. Μακρῆ Μαριάς, Μερικοὶ στίχοι στὴ Μαρία Πολυδούρη. ἐφ. Νέα 12, 4, 1930, 4.

90. Μυρτιώτισσας, Ἐκκλήση στοὺς νεκροὺς μου, π. Πνοή 2, 1930, 72.

91. Χονδρογιάννη Γ., Ἐπίγνωση. Μυστικὲς Ἡμέρες 1929.

92. Φιλολογικὸν μνημόσυνον τῆς Π. (Ἐπρόκειτο νὰ μιλήσουν, στὸ Ἀτελιέ, ὁ Μαλακάσης κι' ὁ Κ. Δαρρῆγος. Δὲν ἔγινε.) Ἐφημερίς τῶν Ἑλληνίδων 22, 5, 1930, 2.

Σ΄ ΑΓΓΕΛΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (2)

1. Ὅλα ἐκτὸς τῶν 85 καὶ 92 ποιήματα.

2. Ἀναφέρουμε τὴν πρώτη γιὰ κάθε βιβλίον.

I. ΓΙΑ ΤΙΣ «ΤΡΙΑΛΙΕΣ ΠΟΥ ΣΒΥΝΟΥΝ»

93. Ἐφ. Ἐθνος 23, 11, 1928.

II. ΓΙΑ ΤΗΝ «ΗΧΩ ΣΤΟ ΧΑΟΣ»

94. π. Ἑλληνίς 9, Δεκεμβρίου τοῦ 1929, 280.

Z' ΕΙΚΟΝΕΣ

I. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ (1)

95. ἐφ. Νέα 3, 2, 1930, 2 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 34).

96. π. Ἑλληνίς 10, 1930, 35 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 40).

97. π. Πνοή 2, 1930, 65 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 55).

98. π. Ἑλληνίς 10, 1931, 109 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 31).

99. π. Λόγος 1, 1931, 219 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 10).

II. ΣΚΙΤΣΑ (1)

100. Δημητριάδη Φ., ἐφ. Ἐλεύθερον Βῆμα 26, 1, 1930 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 45).

101. Ἐφ. Ἡμερήσιος Τύπος 9, 2, 1930, 3 (ἐσφαλμένα σημειώνεται ἀπὸ κάτω ὅτι εἶναι φωτογραφία. Βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 49).

102. Ἐφημερίς τῶν Ἑλληνίδων 13, 2, 1930, 8.

103. Δημητριάδη Φ., ἐφ. Ἐλεύθερον Βῆμα 30, 4, 1930, 3 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 46).

104. Ἐφ. Ἐλεύθερος Ἄνθρωπος 19, 7, 1932, 2 (βλ. καὶ βιβλ. παραπομπή 36).

Η΄ ΑΝΑΓΓΕΛΟΜΕΝΑ

Μαγγανάρη Ἀπ. Ν., Καρωτάκης καὶ Πολυδούρη (Ἀναγγέληθε ἀπ' τὸ βιβλίον του: τὰ Μαῦρα πουλιά, 1932).

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΠΡΟΣΩΙΚΗ (2)

στὰ ΕΡΓΑ (πρωτότυπα, σὲ περιοδικὰ κι' ἐφημερίδες)

105. Ἡλιοβασιλεμα (ποίημα) π. Ἐΰαφ. 27, 1923, 4.

106. Πρόσκληση (ποίημα) Ἡμερολόγιον Ὀλυμπιακὰ 1931, 95.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

α': (*) στὸ βιογραφικὸ σημεῖωμα: Ἡ Πολυδούρη πέθανε στὴν κλινικὴ Χρηστομάνου, στὰ κάτω Πατήσια, κι' ὄχι στὴ Σωτηρία, ὅπως ἐσφαλμένα ἀναγράφεται.

β': (*) 4: τὸ 63 νὰ γίνῃ 64.

γ': 26: τὸ 1—15, 4, 1930 νὰ γίνῃ 16, 3, 1930, 3.

δ': 35: τὸ Γαϊτάνου—Γιαννοῦ Ἀθηνᾶς, νὰ γραφεῖ: [Γαϊτάνου]. [Γιαννοῦ]. Ἀ[θηνᾶς].

ε': 40: τὸ 33 νὰ γίνῃ 33—37.

στ': 41: τὸ 81 νὰ γίνῃ 81—85.

ζ': 46: τὸ Οὐράνη Κ. νὰ γραφεῖ: [Οὐράνη Κ.]

η': 53: τὸ 54—58 νὰ γίνῃ 52—54.

1. Ταξινόμηση χρονολογική.

2. Ἐγινε ἀπ' τὸν Ναπ. Παπαγιωργίου.

3. Ἐγινε ἀπ' τὸν Ἀγγελο Τερζάκη.

4. Σὲ κάθε διόρθωση, ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλώνει τὸν ἀντίστοιχο ἀριθμὸ τῆς βιβλιογραφικῆς παραπομπῆς ποὺ διορθώνεται.

Δ Ε Ι Χ Τ Η Σ (1)

ἄΓρας Τέλλος	32,	33	Θεοδορίδης Γ.	82	Παναγιωτάτου ἄΓγ.	77
ἄντήρας Νίκος		80	Ἰακωβίδη Λιλὴ	83	Παπαγεωργίου Ναπ.	68
ἄσάοτης Παῦλος		34	Κανελλῆς Μ.	βλ. Σίσυφος	Παπαδάκης Γ. Α.	10
Bataille H.		11	Καραντώνης Α.	72	Παπαδόπουλος Σ.Μ.	47
Baude'aire Ch.		12	Κατραμάδος Ν.	56	Παπακωνσταντίνου Θ.	5
Γαϊτάνου-Γιαννοῦ Α.		35	Καρωτάκης Κ.	8, 84, 85	Παράσχος Κλ.	17, 27, 48
Γαλανάκη Α.		69	Κόντογλου Φ.	14	Πρότσικας Γ. Α.	50
Γιοφύλλης Φῶτος	21,	36	Κοτζιούλας Γ.	16, 67, 86	Ραφτόπουλος Ι.	1, σελὶς 97
Γκόλφης Ρήγας		37	Κριναῖος Π. Μ.	24, 43, 87, 88	Ρίτσος Γιάννης	1, σελὶς 68
Λαροῖγος Κώστας	22,	54	Λαΐδης Νίκος	25, 26	Σεγκοπούλου Ρ.	61
Δάφνη Αἰμιλία Στ.		70	Lisle Leconte	11	Σίσυφος	65
Desrax E.		13	Λαμπίκης Δ.	44	Σκαραβαίου Ι.	51, 52
Δημητριάδης Φ.	100,	103	Μαλάμου Κλεαρέτη	73	Σκίπης Σ.	28
Δρακόπουλος Α. Α.		39	Μακροῦ Μαρία	75	Στασινόπουλος Δ. Μ.	18
Δρακοπούλου Θεώνη	βλ. Μυριωτίσσα		Μορέας J.	11	Ταρσούλη Α.	78
Ζέγγελη Καίτη	40,	41	Μπούμη Ρίτα	74	Τεοζάκης ἄΓγ.	57
Ζευγώλη Διαλεχτή		71	Μυριωτίσσα	75	Unamuno M.	79
Ζῶτος Μίνως	15, 42, 58, 59,	81	Οὐράνης Κώστας	45, 46	Χονδρογιάννης Γ.	19, 29, 53, 91
Θρύλος ἄλκης		23	Παλαμάς Κωστής	76		

Συλλογή: ΗΡΩ ΚΟΡΜΠΕΤΗ

Ταξινόμηση: ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ

1. Περιέχει τὰ ὀνόματα ἐκείνων, πού ὀπωσδήποτε σχετίζονται εἴτε μὲ τὸ ἔργο εἴτε μὲ τὴ φιλολογία τῆς Πολυδούρη.